Cine cunoaşte alt nume mai întins, mai răspîndit, mai cunoscut în lumea toată ! Cine pronunţă alt nume care să ne răpească deodată c-o putere neînvinsă în regiuni încîntătoare d-amor şi poezie, care să ne coprinză imaginaţia şi să lase într-însa suveniri neşterse şi urme de foc ale unei fantome ce ne uimeşte, ce iubim, ce urmăm cu dor, şi niciodată nu o putem ajunge ; cine pronunţă alt nume care să desfăşure înaintea noastră o viaţă mai fericită, mai aventuroasă şi mai îmbătătoare, o viaţă pe care amorul şi frumuseţea, rîsul şi bucuria scutură necontenit salbele lor de flori suave care nu-şi pierd niciodată parfumul, de raze a căror lumină nu se mai stinge, de vesele cîntece cari nu încetează în această lungă sărbătoare, viaţă pe care amorul şi frumuseţea, rîsul şi bucuria revarsă comorile lor nesecate de nebunatice plăceri, şi dezmierdări cereşti, şi nespuse voluptăţi ; în care cele mai răpitoare femei, a căror frumuseţe farmecă şi uimeşte, apar un minut numai, îşi dau sărutarea şi amorul lor, şi cad în prăpastie cu buzele pălite şi cu inima sfîşiată, şi după dînsele vin altele cari au aceeaşi soartă, ca visele zîmbitoare cari strălucesc un minut şi pier, ca stelele cari lasă prin aer o urmă luminoasă şi se sting deodată în noapte.

Care minte nu este coprinsă şi ameţită de farmecul unei vieţe atît de încîntătoare ? Care inimă nu este mişcată, turburată şi învinsă de puterea acestei fiinţe extraordinare ?

Don Juan ! nume puternic şi triumfător ! nume de foc care consumă inima în care a pătruns ! Cele mai mari nume sunt palide, slabe, reci şi neputincioase pe lîngă numele tău ; toate vieţele cele mai strălucite se întunecă lîngă splendoarea care înfăşură viaţa ta ; toate fericirile visate de tînărul care intră zîmbitor în lume sunt o rază slabă lîngă soarele fericirii tale !

Dar este oare numai un vis această viaţă ? o închipuire capricioasă a geniului creator al poeţilor ? un cînt armonios care nu lasă în urmă decît o frumoasă suvenire ? Lumea toată pronunţă cu amor numele lui Don Juan, şi cu dor visează la frumuseţea lui, la fericirea lui. Care din noi, în acele dulci ore cînd visele uşoare ne duc pe aripile lor în lumile radioase ale fanteziei, care din

noi, gîndindu-se la Don Juan, nu şi-a adus aminte de acel suav portret al lui Rafael, cu capul rezimat pe mînă, un cap răpitor de graţie şi frumuseţe, cu zîmbirea dulce şi întipărită de fericire, cu privirea pierdută şi înecată în admiraţia unei lumi încîntătoare, unui ideal divin.

Aşa ne-am închipuit pe Don Juan ; aşa el se prezintă în visurile noastre ; sub această imagine el ne răpeşte şi desfăşură înaintea ochilor uimiţi, viaţa sa încununată de amorul atîtor fiinţe, ale căror inime s-au topit sub strînsoarea acestui suflet înfocat, nesăţios, nestatornic şi misterios.

Căci era nefericite femeile înaintea cărora se ivea Don Juan, şi nici una nu se putea împotrivi farmecului privirii lui. Dar sărutarea lui lăsa veninul de moarte pe buzele ce atingea ; iubirea lui arunca durerea şi desperarea în sufletele aprinse de flacăra ochilor lui. El iubea, dar iubirea lui nu se oprea p-o singură femeie ; el iubea necontenit, dar ca paserea care cîntă totdeauna, dar nu cîntă numai într-un arbur, el iubea, şi ardea tot ce iubea, şi iubea necontenit, ca flacăra care se întinde, trece din loc în loc, arzînd necontenit şi pustieşte tot pe unde trece.

Dar ce este, ce înseamnă Don Juan ? Această viaţă strălucită nu are nici un nor pe dînsa ? atîta lumină nu are nici o umbră ? atîta rîs şi bucurie nu lasă în urmă nici o lacrimă, nici un suspin ? atîta admiraţie ce ne deşteaptă Don Juan ne face să uităm cu totul doliul şi desperarea ce lasă după dînsul ?

Cine nu-şi aduce aminte d-această scenă admirabilă din nemuritoarea comedie a lui Molière, *Don Juan sau Ospăţul de piatră*, în care Don Juan răspunde lui Sganarel :

„Ce fel ! vrei să mă leg a rămîne cu cel dintîi obiect care mă răpeşte, a mă lepăda de lume pentru dînsul, şi-a nu mai avea ochi pentru nimeni ? Şi ce lucru frumos d-a se mîndri c-o mincinoasă onoare spre a fi credincios, spre a se îngropa pentru totdeauna într-o pasiune, şi spre a fi mort din tinereţea sa pentru toate celelalte frumuseţi cari ne pot uimi ochii ! Nu, nu, statornicia nu este bună decît pentru ridiculi ; toate frumoasele au dreptul

să ne încînte, şi avantagiul d-a fi întîlnită cea dintîi nu trebuie să răpească celorlalte dreptele pretenţiuni ce au toate asupra inimelor noastre. Pentru mine, frumuseţea mă farmecă oriunde o găsesc, şi mă supui lesne puterii plăcute cu care ea ne atrage. În deşert aş fi legat; amorul ce am pentru o frumoasă nu îndatorează sufletul meu să fie nedrept cu altele; păstrez ochii ca să văz meritul tuturor, şi dau fiecăreia închinăciunile şi tributul la care natura ne supune. Orice să fie, nu pot refuza inima mea la ceea ce-mi place; şi îndată ce un chip frumos mi-o cere, zece mii [de inime] dacă aş avea, le-aş da pe toate. Apoi, iubirile nouă au un farmec ce nu se poate explica, şi toată plăcerea amorului este în schimbare. Simţi o plăcere nespusă d-a învinge, printr-o sută de omagii, inima unei tinere frumuseţi, d-a vedea pe fiecare zi micile progrese care face în inima sa, a combate prin transporturi, prin lacrime şi suspine nevinovata pudoare a unui suflet care cu greu îşi dă armele, a sili pas cu pas toate micile împotriviri ce ea ridică înaintea noastră, a învinge toate cuvintele din care îşi face o onoare, şi-a aduce încet acolo unde dorim s-ajungă. Dar după ce am triumfat, în fine, nu mai este nimic de zis, nimic de dorit, tot farmecul pasiunii s-a stins, şi adormim în liniştea unui asemenea amor, dacă un alt obiect nou nu vine să deştepte dorinţele noastre şi să prezinte inimei noastre atingătoarele plăceri de a face o nouă concuistă. În fine, nu este nimic mai dulce decît a învinge împotrivirea unei frumoase persoane; şi, în această privinţă, am ambiţiunea concurenţilor cari zbor necontenit din biruinţă în biruinţă şi nu se pot hotărî a mărgini ambiţiunea lor. Nimic nu poate opri focul dorinţelor mele, îmi simţ o inimă să iubesc tot pămîntul; şi, ca Alexandru, aş dori să fie şi alte lumi ca să pot întinde concuistele mele amoroase."

Iată portretul desăvîrşit a lui Don Juan; acest nume ne farmecă şi ne înfioară, ne farmecă pentru că el are toate darurile cu cari natura poate înzestra p-un om, şi viaţa sa este o sărbătoare de frumuseţe şi poezie, de amor şi plăcere; ne înfioară pentru că aceste daruri unite toate într-însul, tinereţe şi spirit, frumuseţe şi avuţie, devin arme fatale cu cari el lasă în urmă-i lacrime şi

durere, doliu şi blesteme. Frumuseţea sa fermecătoare, spiritul său scînteietor, tinereţea sa curagioasă şi nepăsătoare, avuţia sa nesfîrşită ş-aruncată pe oriunde trece, uimesc pe toate femeile, şi toate fetele îi sunt zîmbitoare, şi toate inimile răpite îl iubesc, şi toate braţele îl strîng înfiorate. Dar el ne înfioară, căci trecerea lui strălucită prin viaţă lasă în urma-i lacrime şi suspine, ure şi blesteme, şi lacrimele nu-l ating, suspinele nu-l înduplecă, urele nu-l zguduie şi blestemele nu-l înspăimîntează. După o noapte d-amor, de plăcere şi de jurăminte, el se scoală şi lasă în desperare obiectul fericirii sale şi rîde de jurămintele sale, şi-şi preumblă privirea împrejurul său spre a găsi o nouă iubire, o nouă victimă.

El aleargă după o frumuseţe răpitoare, pătrunde într-o familie fericită, ucide pe tatăl, calcă pe cadavrul lui, răpeşte pe fiica sa coprinsă de admiraţie şi de spaimă, şi-o aruncă a doua zi, fără milă şi remuşcare, alergînd iară după amor şi frumuseţe, alergînd după alte nefericite victime.

Molière, prin geniul său incomparabile, a descris acest tip extraordinar sub toate deosebitele sale feţe şi ne înfăţişează pe Don Juan în toată strălucirea lui, care, cu cît este mai mare, cu atît ajunge să ni se arate mai odios, şi cu atîta ne inspiră mai mare ură. El triumfă necontenit, el este mereu căutat, iubit, adorat ; ca s-ajungă la scopul său, ca să cîştige un nou triumf, el întrebuinţează toate formele corupţiunii şi este gata a face tot. Aci vorbeşte d-amor etern cu vorbele cele mai fermecătoare, aci uimeşte ochii cu comori d-avuţie, aci se preface coprins de desperare şi cine se poate împotrivi lacrimilor lui Don Juan ; la una promite căsătoria, pe alta o prinde în curse perfide. Ateu, ipocrit, amăgitor, perfid, amant necredincios, soţ adulter, fiu desnaturat, blînd, dulce, linguşitor, la început, şi crud, rece, tiran, după victorie. Don Juan nu respectă nimic, nu se teme de nimic, el rîde de toate, îşi bate joc de toate, chiar de femeia pe care ieri o adora în genunchi, chiar d-amorul său, cu toate că iubeşte, cu toate că este setos de iubire, cu toate că într-însul arde o flacără nestinsă de iubire.

Pe cît el este de încîntător în vorbele sale, pe cît este de mare în dorinţa sa de a iubi, pe atît este de

odios în faptele sale, cînd declară amorul său unei femei, nici una nu i se poate împotrivi, dar a doua zi el uită şi este barbar, crud, neomenos. Înzestrat cu cele mai strălucite calităţi, el se face un monstru cu cele mai mari viţiuri, şi cu cît este de frumos, încîntător şi iubit, cu atît este şi înspăimîntător, urît şi blestemat.

Dar ce ar fi Don Juan fără aceste viţiuri? Şi ce demon fatal, ce dorinţă nestinsă arde sufletul său?

Ce sete nestinsă arde sufletul său, sete pe care n-o poate potoli amorul atîtor frumuseţi alese? Nici o frumuseţe nu-l respinge, nici o piedică nu-l opreşte, nici o putere nu-l înspăimîntează. Oriunde se prezintă, Don Juan este iubit, şi care femeie s-ar împotrivi puterii sale fermecătoare? El are tinereţea, această primăvară a vieţii care înfloreşte tot, acest soare al vîrstei, care însufleţeşte tot, el are avuţia care este cheia d-aur cu care se deschide toate uşile, care înlătură mizeriile şi greutăţile amorţitoare ale vieţei, care aduce pe toate feţele o zîmbire şi pe toate lucrurile o strălucire şi realizează toate visele şi toate fanteziile unei imaginaţiuni nebune; el are spiritul, această rază divină care-şi aruncă lumina vie peste tot ce atinge, acest foc scînteietor care însufleţeşte orice vorbă, orice privire, orice gest, această putere care învinge şi triumfă, ne atrage şi ne ţine sub un farmec, el are frumuseţea, imagine radioasă a divinităţii, al viselor celor mai încîntătoare, după care suspinăm adesea în mijlocul nopţilor, simtiment puternic pe care natura l-a pus în sufletele alese şi cari sunt răpite cînd găsesc în viaţa lor acest ideal, el are toate aceste strălucite calităţi, dintre care una ajunge adesea spre a face fericirea unui om; el le are pe toate; el este Don Juan.

El este Don Juan şi este iubit, este adorat, este fantoma radioasă care apare în visele tinerei frumuseţi care se deşteaptă, îl caută şi suspină după dînsul. El iubeşte din toată puterea sufletului său, dar este nestatornic, este înşelător, este crud, însă tot este adorat, căci el este Don Juan, frumuseţea sa este divină, spiritul său este scînteietor, avuţia este nesfîrşită, el iubeşte mereu şi, cînd iubeşte, el pune în iubirea sa tot sufletul său, toată inima sa, toată viaţa sa.

„Pentru mine, frumuseţea mă răpeşte oriunde o găsesc, şi mă supui lesne puterii plăcute cu care ea ne atrage. Nu pot refuza inima mea frumuseţii ce văd ; îndată ce un chip frumos mi-o cere, dacă aş avea zece mii de inime, pe toate le-aş da." Prin aceste cuvinte pe care Molière le pune în gura lui Don Juan, putem înţelege acest tip misterios, putem coprinde întinderea nemăsurată a dorinţelor sale, putem explica marele contrast ce vedem în toată viaţa lui Don Juan.

Frumuseţea ! Frumuseţea ! iată demonul care munceşte spiritul său ; iată setea nestinsă care arde sufletul său. Frumuseţea ! iată visul după care aleargă necontenit, iată idealul, pe care Dumnezeu l-a pus în sufletul său şi pe care, negăsindu-l într-o femeie, îl caută într-alta, şi-l caută în toată viaţa fără să-l găsească.

Este mare, este frumos, este puternic acest Don Juan, şi astfel s-a întipărit în mintea noastră, astfel ne vizitează în visele noastre ; acest Don Juan, a inspirat lui Lord Byron cîntul suav şi răpitor cu *Haïdea* ; p-acest Don Juan l-a cîntat Alfred de Musset în nemuritoarele versuri cari nu se vor uita niciodată :

Il en est un plus grand, plus beau, plus poétique,
Que personne n'a fait, que Mozart a rêvé,
Qu' Hoffmann a vu passer, au son de la musique,
Sous un eclair divin de sa nuit fantastique,
Admirable portrait qu'il n'a point achevé,
Et que de notre temps Shakespeare aurait trouvé.

Acesta este tipul mare şi frumos, acesta este adevăratul Don Juan.

Oui, Don Juan. Le voilà, ce nom que tout répète,
Ce nom mystérieux que tout l'univers prend,
Dont chacun vient parler, et que nul ne comprend.
Si vaste et si puissant, qu'il n'est pas de poète
Qui ne l'ait soulevé dans son coeur et sa tête
Et pour l'avoir tenté ne soit resté grand.

Cît este de frumos acest Don Juan ! ce creaţiune plină de farmec şi de poezie !

Să traducem aci cîteva strofe, pe care nici o descriere nu le poate ajunge :

„Este altul mai mare, mai frumos, mai poetic pe care Mozart l-a visat, pe care Hoffmann l-a văzut trecînd, în sunetul muzicei, pe un fulger divin în noaptea sa fantastică, admirabil portret pe care nu l-a terminat, şi pe care în timpul nostru numai Shakespeare l-ar fi găsit.

Un june stă culcat pe-o verde cîmpie, visător ca amorul şi frumos ca geniul, amanta sa răpită este gata s-adoarmă. El are abia douăzeci de ani, inima sa se deschide acum, ramură tremurîndă încă din aburul vieţei, căzută, ca şi Christul, spre a iubi şi a suferi.

Iată-l înecîndu-se în lacrime de femeie, înaintea acestei nature frumoase ca şi dînsul, strîngînd lumea întreagă pe inima-i înfocată, slab, şi, ca iedera avînd trebuinţă de altul, şi el nu ascunde aceasta şi suspendă sufletul său, ca un lut eolian, de buzele Nopţii.

Iată-l întrebînd pentru ce inima sa suspină, jurînd, cu ochii în lacrime, că nu doreşte nimic, mîngîind p-a sa iubită şi cu sunetele lirei sale înveselindu-i somnul ca un înger păzitor ; întinzînd cupa sa d-aur acelora cari zîmbesc, voind să vază fericirea lor ca să caute într-însa p-a sa.

Iată-l june şi frumos, sub cerul Franciei, bogat la douăzeci de ani ca un avar ce-şi îngroapă banii ; privind natura c-o inimă plină de speranţă, iubind, iubit de toţi, deschis ca o floare ; atît de fraget, încît îngerul frumuseţei ar săruta pe fruntea lui frumuseţea inimei sale.

Iată-l, priviţi, spuneţi viaţa lui. Ce soartă se poate prezice acestui copil al cerului ? Amorul, apropiindu-se de dînsul, jură că va fi etern ; azardul cugetă la el, sînta Poezie întoarce surîzînd cupa sa d-ambrozie pe părul său mai moale şi mai blînd decît mierea.

Acest palat este al său, servii şi cîmpiile sunt ale sale ; pădurea, rîul şi muntele au ţinut minte numele său ascultînd ecoul. Al lui este satul, şi palida turmă de călugări. Cînd trece şi străbate o cătune, bunul înger al locului se scoală şi-l însoţeşte.

Patru prinţese au cerut mîna sa. Aflaţi că dacă ar voi pe regina de amantă, şi trei palate încă, el le-ar avea mîine ; că un ovrei ar pleşuvi numărînd avuţia lui, şi că ar putea s-arunce, fără să se bage de seamă, grîul secerişelor sale, la paserile dupe cale.

Ei bine, acest om va trăi în taverne, între doi cărbunari, aşezaţi lîngă o sobă; praful va înnegri barba şi sprîncenile sale; îl veţi vedea într-o zi tremurînd şi cu ochii stinşi, viind în manta sa să doarmă sub felinare, cu faţa sîngerată şi cu coatele înnegrite.

Îl veţi vedea sărind pe scara d-aurită ca s-alerge în noroi, ieşind dintr-un budoar strălucit, puindu-şi buza arzătoare pe o prostituată, pînă cînd încă dona Elvira despletită, în profunda noapte crezînd că-l vede încă, n-a încetat d-a mişca lampa şi batista sa.

Îl veţi vedea lacheu pentru o camardinară, ascunzînd sub hainele sale pe sluga sa tremurînd de frig, îl veţi vedea liniştit şi rece ca o piatră împingînd în apă cadavrul unui tată şi lăsînd pe bătrînul s-atingă cu mîinile sale de sînge păreţii încă calzi de dezonoarea fiicei sale.

Ce veţi zice atunci? A! veţi crede poate că lumea a rănit această inimă mare şi superbă, că este oarecum un Lara, care se vede nesocotit, pe care oamenii l-au judecat rău, care ştie ce poate fi şi care, văzînd că în deşert ar fi astfel, întoarce ură pentru ură şi dispreţ pentru dispreţ.

Ei bine, vă înşelaţi. Niciodată om în lume nu s-a gîndit mai puţin decît el că este uitat. Niciodată n-a izbit o uşă fără a i se deschide; niciodată n-a simţit nestatornicia valului şi niciodată n-a văzut ridicîndu-se sub piciorul său şarpele viclean al amicei înşelătoare.

Ce zic? aşa cum este, lumea îl iubeşte încă; el n-a pierdut nici avere, nici rang. Înaintea lui Dumnezeu, înaintea tuturor, el şade pe scaunul său. Răul ce a făcut toată lumea ştie, geniul său se cunoaşte, se admiră, se onorează.

— Numai să ştiţi, însă, acest om este Don Juan.

Da, Don Juan. Iată-l, acest nume repetat de toţi, acest nume misterios pe care tot universul îl ia, despre care toţi vorbesc şi nimeni nu-l înţelege; atît de mare şi atît de puternic, încît nu este nici un poet care să nu-l fi deşteptat în inima sau în capul său, şi care să nu fi rămas mai mare pentru această încercare.

Trei mii de nume frumoase! trei mii nume de femei! şi nici unul tu n-ai pronunţat fără ca să plîngi! şi acest foc de iubire care arde sufletul tău, care cînd

a murit, din vinele tale de flacără, se sui în cer ca un înger uitat, din aceste trei mii de amoruri nici unul n-a putut să-l stingă !

Ele te iubea însă, aceste ființe nesocotite, ce tu strîngeai pe rînd pe inima ta de fier ; vîntul care te purta, și pe ele le răpise, ele te iubea, Don Juan, aceste sărmane părăsite cari acoperea cu săruturi umbra amorului tău, care-ți da viața lor, și care n-avea decît o zi !

Dar tu, spectru slăbit, tu, ce făceai cu ele ? A ! moarte și nefericire ! le iubeai și tu ! crezînd a vedea mereu pe noile tale amoruri răsărind soarele nopților tale eterne, tu ziceai în fiecare seară : Iată-l poate ! așteptînd mereu și astfel îmbătrînind.

Întrebînd pădurile, marea, cîmpiile, aurele dimineței, în orice oră, în orice loc, despre femeia sufletului tău, despre întîia ta dorință ! luînd drept logodnica ta un vis, o umbră deșeartă, căutînd în inima unei hecatombe omenești, preot desperat, spre a găsi pe Dumnezeul tău.

Și ce voiai tu, dar ? Iată ce lumea după trei sute de ani se întreabă încă încet. Sfinxul cu ochi pătrunzători așteaptă spre a i se răspunde. Ei știu să socotească ora, ei știu că pămîntul este rotund, ei merg în cerul lor pe vîrful unui compas, dar ceea ce tu voiai, ei nu pot să știe.

Cine este dar, zic ei, acea femeie necunoscută care singură ar fi pus mîna pe frîul cursierului său ? pe care totdeauna o cheamă și care n-a venit ? Unde a găsit-o, unde a pierdut-o ? Și ce nod atît de puternic a putut să-l lege, încît dacă ea n-a venit, el n-a putut s-o uite ?

Nu era nici una, sau mai nobilă sau mai frumoasă, între atîtea frumuseți, care, de departe, sau d-aproape, să fi avut cel puțin cîteva trăsure d-ale idealului său mare ? Pentru ce n-o păstra ? Să ne spuie care este.

Toate semăna cu dînsa dar nu era niciodată ea ; toate semăna cu dînsa, Don Juan, și tu mergeai.

Tu nu te-ai ostenit străbătînd pămîntul ! Această fantomă deșartă, către care Dumnezeu, te-a trimis, tu nu ai zdrobit forma sa, sub piciorul tău ! Tu te-ai urcat, ca vulturul în cuibul său, fără să ai prada ta, sau ca tunetul în norul său de aur, fără să fi trăsnit !

Tu n-ai vorbit rău despre această lume neghioabă, care îţi aruncă în faţă o privire stupidă ; tu ai văzut-o aşa cum este, în diformitatea sa ; şi tu te aruncai mereu pe acest munte sterp, şi tu sugeai mereu, mai june şi mai însetat, sînul de aramă al realităţii. Şi vergina cu ochi albaştri, pe moalea otomană, în braţele-i parfumate te legăna alene ; de la fiica regelui pînă la ţărancă, nimic tu nu despreţuiai, nici chiar pe curtizană, pentru care te luptai cu nefericitul său amant minor, care într-un puţ căuta un diamant.

Tu străbăteai Madridul, Parisul, Napoli şi Florenţa, senior mare în palate, hoţ în răspîntii, nenumărînd nici bani, nici nopţile, nici zilele ; învăţînd de la trecător să cînţi romanţa sa ; necerînd de la Dumnezeu ca să iubeşti viaţa, decît întinsul tău orizon ş-întinsele tale amoruri.

Tu regăseai pretutindeni adevărul urît, niciodată aicea jos ceea ce căuta dorinţele-ţi arzătoare, pretutindeni idra eternă care-ţi arăta dinţii şi urmînd necontenit viaţa ta aventuroasă, privind sub picioarele tale această mare furtunoasă, tu ziceai încet : «Mărgăritarul meu este acolo înîntru».

Murişi plin de speranţă în calea ta nemărginită, şi îngrijindu-te puţin că laşi aicea jos lacrime şi sînge pe urmele paşilor tăi. Mai întins decît cerul, mai mare decît viaţa, tu pierduşi frumuseţea ta, gloria ta, şi geniul tău, pentru o fiinţă imposibilă şi care nu există.“

Iată această frumoasă şi admirabilă discripţiune a lui Don Juan.

Iertaţi, buni cetitori, dacă v-am pus înainte atîtea strofe, dar ele sunt atît de răpitoare, poezia lor este atît de suavă şi ne descrie pe Don Juan, pe adevăratul Don Juan cu colori atît de vii şi poetice, încît mi-a fost peste putinţă de a nu fi coprins de farmecul lor.

Sunt palide aceste strofe, traduse în proză, şi lipsite de mişcarea, de viaţa şi de-armonia versurilor poetului. Dar chiar în această proză putem vedea cît este de frumos acest Don Juan, în a cărui viaţă aventuroasă, neregulată, tîrîtă din strălucirile palatelor în tina stradelor întunecoase, vedem o rază de lumină care se iveşte necontenit şi-atrage pe Don Juan ; vedem o fantomă tă-

cută şi misterioasă care vine înaintea lui cînd el iubeşte şi este fericit, şi atunci această iubire i se pare rece, această fericire se stinge, şi el, cu inima strînsă de durere, cu vocea înecată de suspine, cu ochii plini de lacrime, zdrobeşte idolul adoraţiei sale care n-a fost idealul sufletului, şi-aleargă înainte după fantoma misterioasă, pe care n-o poate niciodată apuca în braţele sale arzătoare. Această fantomă, care străluce sub vălul ce acopere faţa sa şi a căreia putere neînţeleasă este atît de mare încît Don Juan niciodată nu i se poate împotrivi, această fantomă, pe care sufletul său o iubeşte fără s-o fi privit în faţă niciodată, la care se supune fără să-i fi auzit niciodată vocea, pe care o urmează totdeauna fără s-o întrebe unde voieşte să-l ducă, această fantomă misterioasă, pe care o vede în toate nopţile la capul său, pe care sufletul său o iubeşte c-un amor mare şi puternic, s-o caute necontenit împrejurul său, această fantomă este frumuseţea, este idealul, este logodnica cerească a sufletului său.

Dar unde a văzut Don Juan această fantomă, această frumuseţe, acest ideal, această logodnică cerească? Sufletul său a văzut odată această frumuseţe, acest ideal, dacă el o iubeşte cu atîta putere, dacă el aleargă prin lumea toată ca să strîngă în braţele sale p-această frumuseţe necunoscută, singura iubită a inimei sale, această fantomă radioasă a visurilor sale.

A văzut el această fantomă ivindu-se în alba lumină a dimineţei, spre a culege roua şi parfumul după sînul virginal al florilor zîmbitoare? A văzut-o el un minut pe fulgerul scînteietor care străbate cerul înnorat într-o noapte întunecoasă? a văzut-o el în crepuscula serii înălţîndu-se către ceruri împreună cu imnele religioase ale naturei întregi? a văzut-o el alergînd cu razele soarelui prin arburii întineriţi de cîntecul paserilor, prin florile înamorate de strălucita-i frumuseţe, prin undele transparente tresărind d-amor l-a ei vedere? Unde a văzut-o, nimeni nu ştie, nici el singur nu ştie, acela care-o iubeşte, care o caută necontenit, care o urmează mereu.

Această fantomă misterioasă este frumuseţea, este idealul, şi omul care o iubeşte ş-o urmează necontenit este Don Juan!

Aceasta este Don Juan, Don Juan frumos, puternic, încîntător ; Don Juan, creaţiune răpitoare a poeziei, vis dulce şi plăcut al voioasei tinereţi, cîntec armonios care leagănă sufletele curate, Don Juan înamorat de frumuseţe, de ideal.

Acest amor pentru frumuseţe, pentru ideal, acest amor mare ca lumea, nemărginit ca cerul, arzător ca soarele vieţei, acest amor înalţă pe Don Juan, acest amor îi dă farmecul cu care ne uimeşte, acest amor îi dă puterea prin care ne atrage către dînsul, şi-l iubim, şi ne gîndim cu dor la dînsul, şi-l vedem cu răpire în visele noastre.

Este Don Juan înamorat de frumuseţe, Don Juan înamorat de ideal.

Pasiune mare şi fatală, izvor de voluptăţi divine şi de crude suferinţe ; a iubi un vis zîmbitor care fuge, o rază strălucitoare care se ascunde, o umbră răpitoare care dispare ; şi cu toate acestea iubirea este mare şi înfocată, căci acel vis este dulce şi frumos, acea rază este o imagine a splendorii divine, acea umbră este dorul nestins al sufletului. Dar unde este această frumuseţe, unde este acest ideal ? În deşert aleargă după dînsul Don Juan, în deşert el îneacă privirea sa în ochii arzători a trei mii de frumuseţi, în deşert el străbate lumea toată şi strînge la sînul său inimele june ce întîlneşte, căci sufletul lui tot suspină după dorul său iubit, după frumuseţe, după ideal. Don Juan moare, chemînd mereu acest ideal, pe care nu l-a găsit, moare urmat de lacrimile, durerile şi blestemele victimelor sale, moare, şi numai atunci poate sufletul său găseşte idealul după care a suspinat toată viaţa sa p-acest pămînt.

Astfel Goethe ne descrie într-o admirabilă baladă imaginea acestei mari şi nebune pasiuni pentru ideal, spuindu-ne că un june călugăr, cu sufletul arzător, zăreşte într-o dimineaţă, la razele soarelui, pe verdea ramură a unui arbur, o strălucitoare pasăre d-aur, şi sare numaidecît s-o prinză, dar pasărea fuge p-un alt arbur, şi el aleargă iară după dînsa ; pasărea d-aur zboară necontenit, şi entuziastul călugăr aleargă mereu, trece dealuri şi văi, trece cîmpuri şi ape, dar în deşert această fugă, căci pasărea zboară îndată ce el s-apropie. Zdrobit

de osteneală, el cade obosit, şi atunci se vede bătrîn, cu părul alb, c-un picior în mormînt, în vîrstă de o sută de ani !

Imagine adevărată a celui ce aleargă după ideal ! imagine care ne explică viaţa lui Don Juan.

Cerem iertare cetitorilor noştri pentru că i-am ocupat atîta timp de Don Juan, fără a ne gîndi numaidecît a-i prezenta eroii noştri, şi recunoaştem dreapta curiozitate ce-au ca să afle cine sunt, ce fac şi ce devin.

Dar şi eroii noştri sunt Don Juani ; şi eroii noştri fac zgomot prin viaţa lor, prin faptele lor, prin biruinţele lor, şi eroii noştri au în mintea lor pe Don Juan şi vor să calce pe urmele lui. Viaţa lor este misterioasă, originală, aventuroasă, şi o vom desfăşura toată, rămîind, pe cît vom putea, mai credincioşi realităţii sub care i-am observat.

Am căutat mai întîi a reprezinta, prin recile fraze ale prozei, figura cea mare a lui Don Juan, după cum ni l-au arătat poeţii cei mari în versurile lor arzătoare şi pasionate, după cum l-am simţit şi noi, în orele cînd această frumoasă creaţiune a strălucit în visele noastre.

Am stăruit asupra acestui tip al lui Don Juan spre a nu se amesteca razele sale, strălucirea sa, amorul său, cu umbrele, cu desfrînarea unor fiinţe cari nu iubesc nimic în viaţă, decît numai pe dînşii poate, cari caută plăcerea, oriunde şi prin orice mijloace, fără să aibă o lacrimă în ochi, un surîs pe buze, un dor în suflet ; cari sunt gata să facă orice fără să aibă curagiul d-a expune viaţa lor, şi să intre noaptea pe furiş, tîrîndu-se, linguşind unde ziua nu are curagiul a se arăta ; cari caută în orgie şi în desfrînare moartea urîtului ce-i usucă, căci nici o idee mai înaltă nu le străbate mintea, nici un simtiment mai nobil nu le deşteaptă inima ; sufletul lor este mort, inima lor este îngheţată ; mîna lor gata şi repede s-apuce, nu se deschide niciodată înaintea săracului, gura lor uscată de veninul vorbelor adunat în drojdiile orgiilor nu mai poate pronunţa o singură expresiune de entuziasm şi poezie ; mici şi plini de orgoliu, fanfaroni fără de curagiu, ambiţioşi fără de mijloace, înamoraţi fără să iubească, desfrînaţi fără ruşine, criminali fără remuşcare, cu toate instinctele rele fără o

singură aplecare frumoasă, fiinţe degradate s-afundă pînă în cele din urmă regiuni ale viţiului; umbre purtate de vîntul corupţiunii prin toate tinele şi mizeriile vieţei.

Nemărginită deosebire între Don Juan frumos, poetic, încîntător, cu figura radioasă, şi aceste urîte, vulgare şi dispreţuite fiinţe, cu faţa înnegrită şi întunecoasă; între Don Juan, înamorat de frumuseţe, căutînd în viaţă idealul, şi între aceste fiinţe, fără nume, iubind viţiul şi căutînd în fundul cupei desfrînarea.

Cerem asemenea iertare cetitorilor noştri pentru forma ce am dat stilului acestui capitul, o formă atît de mult depărtată de simplitatea unei povestiri. Am vorbit însă de Don Juan, am vorbit de acest mare tip, care a inspirat poeţilor cele mai frumoase creaţiuni; şi ne temem că muza noastră timidă, care acum se încearcă a vorbi, nu ne-a dat toate culorile, toate imaginile, toate razele sale ca să putem descrie pe Don Juan, aşa cum el se prezintă în imaginaţia noastră.

Dar indulginţa ce sperăm a întîlni pentru acest început ne încuragează a povesti viaţa Don Juanilor din Bucureşti.

II

Societatea

Iată un subiect mare, întins, plin de amestec şi varietate; ar trebui volume întregi spre a face despre societate un tablou exact şi complect. Ce vom putea noi zice în cîteva pagini ale acestui capitol? Foarte puţin; cu toate acestea trebuie să zicem cîteva cuvinte despre societatea în care vom vedea pe eroii noştri trăind şi lucrînd; trebuie s-aruncăm o privire repede asupra cîmpului unde se va desfăşura deosebitele scene ale istoriei ce vom povesti.

Plugarul înţelept, care voieşte a face frumoase semănături, cercetează mai întîi pămîntul în care va pune seminţele sale; dacă pămîntul este bun, el ştie că grîul său va fi frumos şi abundent. Avînd o idee despre societatea actuală, vom înţelege mai bine viaţa şi faptele

ce vor trece pe dinaintea noastră în această istorie şi ne vom mira mai puţin despre ceea ce vor fi şi vor face deosebitele personagie pe cari le-am studiat după natură în societate.

Mărturisim greutatea care încercăm d-a expune observările noastre asupra societăţii, temîndu-ne d-a nu atinge pe iubiţii noştri contimporani, dintre cari sperăm că unii ne vor ceti şi au tot dreptul de a nu voi să se vază criticaţi. Avem însă o mîngîiere în excepţiunile bune cari se găsesc în societate, şi credem că cetitorii noştri se vor vedea în acele excepţiuni frumoase.

Oricare societate se compune de diferite clase şi de diferite vîrste, avînd fiecare misiunea sa, caracterul său, viaţa sa proprie ; lucrînd fiecare în sfera sa, cu ideile şi obiceiurile sale, şi mergînd toate împreună către un scop comun, care este fericirea şi progresul.

Nu poate exista o societate fără idei, fără pasiuni, fără simtimente, cari se manifestă în deosebitele clase şi în deosebitele vîrste ; natura acestor idei, acestor pasiuni, acestor simtimente ne face a cunoaşte o societate şi-a înţelege gradul său de dezvoltare sau înapoiere, de prosperitate sau mizerie, de mărire sau decadinţă. Observarea oamenilor ne ajută a judeca o societate, precum studiul unei societăţi ne face a şti ce sunt şi ce pot fi oamenii care o compun.

„Omul se naşte bun şi societatea îl face rău", a zis Rousseau, axiomă foarte adevărată într-o privinţă numai, căci dacă o societate este rea, coruptă, omul aruncat într-însa cade ostenit de luptă, şi este tărît de torentul puternic al corupţiunii. Dar, dacă credem că lîngă rău există şi binele, că binele triumfă pentru că omul este perfectibil, atuncea trebuie să credem c-o societate se poate regenera, prin influinţa dezvoltării progresive a oamenilor din cari ea se compune. Este un adevăr pe care legea progresului ni-l arată necontenit în istoria omenirii.

Ce putem zice despre societatea noastră ? Cari sînt ideile, pasiunile şi simtimentele cari mişcă şi caracterizează deosebitele sale vîrste ? Iată ceea ce cu nerăbdare aşteaptă să afle cetitorii noştri, şi ne vine foarte greu d-a

exprima cugetarea noastră, aşa precum ne-am formulat-o după observările ce am făcut.

Puţini poate vor voi să ne creadă că nopţi întregi ne-am gîndit la feluritele caractere ale societăţii noastre ; şi de cîte ori am voit a pune pe hîrtie aceste observări, ne-a fost cu neputinţă de a scrie un rînd fără de a-l şterge numaidecît.

A fost aceasta temerea de a nu ne depărta de simpla povestire a unui romanţ, intrînd într-o disertaţiune de critică morală care ar putea osteni pe cetitori ? sau o firească îngrijire de a nu ridica multă lume în contra noastră făcînd o descripţiune fidelă a societăţii actuale, care ar fi fost foarte tristă pentru adevărul ce ar fi coprins ? Sau poate a fost lipsa de înlesnire sau neputinţa chiar d-a exprima observările noastre sub o formă plăcută şi atrăgătoare ?

Nu putem şti care a fost adevărata cauză din acestea ; poate au fost toate împreună ; adevărul este c-am preferat a descrie această stare prin personagele cari se vor prezinta peste puţin înaintea noastră. Acum ne vom mărgini a face cîteva observări generale spre a introduce pe cetitori în istoria ce vom descrie.

Să începem cu partea de sus a societăţii sau cu partea de jos ? cu tinerii sau cu bătrînii ? cu saloanele strălucite ale avuţiei, sau cu acele triste, obscure şi dureroase morminte de mizerie ?

Este o vîrstă în viaţa omului, plină de farmec şi poezie, de vise frumoase şi de speranţe zîmbitoare ; este o vîrstă în care bucuria nu se stinge niciodată, în care amorul vesel şi rîzător revarsă plăcerile sale suave şi curate, în care entuziasmul pentru tot ce este frumos, mare, nobile, este focul sacru care o însufleţeşte ; această vîrstă pentru care viitorul deschide cu amor o lume radioasă şi încîntătoare, această vîrstă fericită este tinereţea, şi fiinţele fericite care poartă cununa d-aur a acestei vîrste sunt tinerii.

Ascultaţi aceste admirabile cuvinte despre tineri : „Iuţi, arzători, purtaţi de focul lor, ei nu se pot guverna ; pasionaţi pentru ceea ce onorează, ei nu suferă a fi socotiţi de nimic, dar se revoltă dacă se cred ofensaţi,

ei iubesc distincţiunile, mai cu seamă aceea a victoriei, căci tinerimea este geloasă de preeminenţă, şi victoria este preeminenţă ; ei iubesc aceste două ambiţiuni mai mult decît banii ; ei aleargă către speranţă fiindcă simt într-înşii focul naturei care-i însufleţeşte. Ei trăiesc mai cu seamă în viitor ; speranţa este a viitorului, aducerea-aminte face parte din lucrurile trecute ; şi la tineri viitorul este întins, trecutul foarte scurt. În primele zile ale vieţei, li se pare că n-au a-şi aduce aminte de nimic, dar să spere tot. Ei sunt curagioşi şi întreprinzători pentru că inima lor este plină de foc ; ei sunt simţitori pentru ruşine căci nu iubesc decît lucrurile frumoase ; ei au sufletul generos pentru că n-au fost osteniţi de viaţă şi n-au experienţa necesităţilor lumii. Generozitatea sufletului este de a se stima pe sine demn de ceea ce este mare, şi aceasta merge bine cu speranţa. Ei iubesc tot ceea ce este frumos, pentru că trăiesc mai mult cu simtimentul şi simtimentul înalţă la frumosul moral ; ei au mai mult decît alte vîrste gustul amiciei prin farmecul d-a trăi împreună ; şi pentru că sunt deprinşi a nu vedea în nimic interesul, nu-l văd nici în alegerea amicilor ; ei sunt simţitori şi miloşi, sub impresiunea care-i face să crează că toţi oamenii sunt oneşti şi buni, căci ei judecă pe alţii după nevinovăţia intenţiunii lor..."

Iată cum descrie Aristote caracterul tinerilor.

Dar să privim o adunare de tineri : ei sunt eleganţi şi parfumaţi, veseli şi zgomotoşi, îndrăzneţi şi nesocotitori ; sunt ei aprinşi d-o idee generoasă ? sunt ei purtaţi de entuziasm şi însufleţiţi de amor pentru ceea ce este mare şi frumos ? vorbesc ei despre lucrurile cari înalţă şi înnobilează inima ? aceşti tineri stau împrejurul unei mese nopţi întregi, joacă cărţi şi-şi pierd sănătatea, inima şi averea ; amorul şi entuziasmul au fugit din sufletul lor ; ei caută distracţia şi interesul în iubire ; sunt reci şi indiferinţi pentru tot ; nimic nu-i atinge şi nu deşteaptă devotamentul şi generozitatea lor ; ideile mari şi ambiţiunea nobilă nu coprind şi nu exaltează sufletul lor ; studiul şi dorinţa de a fi folositori ţărei lor nu-i răpeşte din vîrtejul unei vieţi triste şi neînsemnate ; ei nu speră nimic căci nu cred în nimic şi trăiesc numai în prezent.

Umbre palide, slabe şi uscate, aceşti tineri cari sunt cea mai frumoasă vîrstă a vieţei, nu ştiu pentru ce sînt în viaţă, ei nu iubesc nimic, nu speră nimic, nu lucrează nimic, şi se plîng de viaţă, şi sunt deja c-un picior în mormînt.

Iată un tînăr care, după eleganţa, luxul şi parfumul ce te încîntă în exteriorul său, te face a crede că este legănat în braţele avuţiei ; el aruncă aurul cu dispreţ şi nu se poate lipsi de nici o plăcere ; el nu părăseşte trăsura în care stă răsturnat c-un aer dispreţuitor pentru aceia cari umblă pe jos ; el aleargă totdeauna cu cei mari şi abia aruncă o privire peste cei mici ; cu cei de sus este zîmbitor, afabile, îndatoritor, blînd şi respectos ; cu cei de jos este mîndru, aspru, brutale, crud şi insolent. Cine este acesta ? A ! dacă voiţi a şti adevărul, aflaţi atunci că acest tînăr nu are nici un venit şi nu munceşte deloc ca să cîştige ceva ; el trăieşte linguşind p-aceia de la cari voieşte să capete puţine parale, aleargă la cărţi, şi dacă cîştigă nu plăteşte ce a luat, face datorii şi înşeală pe toţi, astăzi te mîngîie, te linguşeşte, te sărută ca să-i dai cîteva parale şi mîine trece pe dinaintea-ţi cu capul în sus, fără să-ţi arunce o privire ; născut în clasa de jos, aleargă în clasa de sus, se umileşte înaintea celor mari, îi laudă, îi înalţă, îi admiră şi critică, batjocoreşte, defăimează pe cei mici ; cînd are trebuinţă de cei mici, dispreţuieşte şi înjură pe cei mari ca inimici cari trebuie exterminaţi spre a ridica în locul lor pe cei de jos ; pentru acest tînăr, poporul este o turmă de brute cu cari el nu poate trăi, căci inteliginţa sa şi gusturile sale nu poate găsi în popor nici o mulţumire ; creşterea sa, instinctele sale îl împing către aristocraţie, unde sunt fiinţe alese, deosebite, şi în care natura a pus tot ce este nobile, mare şi frumos. Iată cîteva trăsure generale despre viaţa, obiceiurile şi caracterul acestui fel de tineri.

De altă parte vedem tineri pe care natura i-a înzestrat cu cele mai frumoase daruri ; inteliginţi, spirituali, plini de viaţă şi de foc, ei ar putea face lucruri mari, ei ar putea aduce servicii însemnate patriei lor, ei şi-ar cîştiga un nume nemuritor prin lucrările inteliginţei lor ; dar aceşti tineri cari pot avea un viitor atît de frumos, n-au

într-înşii ambiţiunea nobilă care aprinde sufletul pentru ceea ce este mare; ei n-au amorul puternic pentru studiul care dă cele mai frumoase cunune ei părăsesc de timpuriu şcoala şi intră în viaţa zgomotoasă şi s-aruncă în plăcerile ei, cari le usucă inima şi mintea, şi aleargă după o foncţiune neînsemnată, unde îşi îneacă existenţa fără să poată înainta, căci n-au nici ştiinţa, nici amor d-a lucra; trebuinţa, luxul şi lipsa de principe morale îi împinge la abuz şi sunt depărtaţi, dezonoraţi, mărind ceata acelor fiinţe triste a căror viaţă este un mister.

Să mergem într-un salon din cele mai frumoase şi mai strălucite; lumină, flori, lux, avuţie, toate sunt răspîndite cu abundinţă, nimic nu s-a cruţat spre a uimi ochii prin aurul aruncat în toate părţile; dar în deşert ochii, osteniţi d-atîta lux, caută să admire frumosul; în deşert caută un tablou însemnat, o statuă, o colecţiune de obiecte de artă, ceva, în fine, în care să se descopere simtimentul frumosului. Lumea se adună, lume aleasă şi elegantă; iată femei răpitoare de graţie şi frumuseţe, cu ochii plin de foc şi de viaţă, privire dulce şi amoroasă, surîs suav şi încîntător, toalete care te farmecă prin gustul, eleganţa şi avuţia lor, înmuiate în flori de cari primăvara ar fi geloasă, în dantele pe cari o suflare le-ar rupe dacă le-ar atinge, în briliante cari revarsă asupra lor mii de raze scînteietoare. Care om nu s-ar crede fericit a privi aceste frumuseţe şi a vorbi cu ele; ar fi fericit acela care ar vedea albele lor degete scoţînd din piano armonioasele sunete cari răpesc sufletul în regiuni cereşti, sau care ar asculta vocea lor cîntînd melodiile suave şi dulci cari mişcă inima şi lasă într-însa suveniri neşterse; ar fi fericit poetul cari şi-ar auzi versurile interpretate d-aceste fiinţe, a căror voce ar exprima toată poezia lor. Iluziuni plăcute cari pier înaintea realităţii. Aceste frumuseţi nu ştiu a executa nemuritoarele inspiraţiuni ale artiştilor mari, vocea lor nu ştie a cînta, ele nu ştiu a recita o singură poezie naţională, şi nici nu cunosc cari sunt poeţii români; ele nu ştiu a vorbi frumoasa lor limbă românească; scriu tot, vorbesc tot, citesc tot în limbă străină, şi dacă nu ne plîngem noi, ne plîng străinii cari văd dispreţul ce avem pentru limba noastră, căci este pierdută societatea care dispreţuieşte

limba sa naţională. Dar poate că conversaţia lor este interesantă, variată, spirituală, patriotică, chiar într-o limbă străină. Foarte rar vei auzi vorbindu-se despre scrieri însemnate, despre artele frumooase, despre dorinţele şi aspiraţiile ţărei ; foarte rar vei vedea scînteind în aceste conversaţii spiritul care însufleţeşte orice vorbă, care îndreptează un ridicol fără a ofensa, care înţeapă fără a răni, care place şi chiar cînd este crud.

Nu putem a mai face alte tablouri, căci am ieşi din cadrul restrîns în care ne-am închis ; cîteva observaţiuni generale şi vom termina.

Societatea noastră se mişcă fără să ştie unde merge, lucrează fără să aibă un scop determinat, nu este o mişcare de idei înalte şi frumoase care să coprinză spiritele, să le preocupe, să le intereseze pentru dezvoltarea lor ; nu este o lucrare a inteliginţilor cari caută, observă, cugetă şi produce scrieri spre a lumina, a îndrepta, a moraliza şi spre a exercita o influinţă mîntuitoare asupra îmbunătăţirii stării actuale ; nu este entuziasm şi ardoare pentru o idee mare, pentru a cauză dreaptă, pentru o scriere frumoasă ; nu este încuragiare şi emulaţie în silinţele de a lucra ş-a se deosebi în admirabila luptă de idei care să producă în societate o mişcare generală ; nu sînt pasiuni şi simtimente tari cari dovedesc totdeuna un suflet mare şi înfocat, o viaţă întinsă şi puternică, activitate şi energie. Amorul este un comerţ în care două fiinţe rămîn unite pe cît timp sunt strînse cu legături d-aur ; un chip frumos nu mai răpeşte sufletul ; emoţiuni, suspine, lacrime, vise şi cugetări de iubire, flori cereşti ale tinereţei, nu mai turbură inimele june. Amicia dulce şi liniştită, tezaur de mîngîiere, este o linguşire pentru interes, pentru favoare, care se stinge cînd acestea nu se mai pot dobîndi, sau se schimbă într-o crudă ingratitudine, răsplătind binele prin rău. Simtimentul religios, care este viaţa unei societăţi, pentru cîţiva este ipocrizie şi o mască spre a ascunde faptele cele rele, şi pentru mulţi a pierit cu desăvîrşire, făcînd dintr-însul un obiect de rîs, fără să fie înlocuit prin neschimbate precepte de înaltă morală, pe care se întemeiază orice adevărată religiune. Urele şi răzbunările sunt meschine, îndreptate nu în contra acelora cari au

violat un principe mare, cari au săvîrşit o crimă, cari au făcut un scandal public, dar în contra meritului care se înalţă, în contra judecăţii drepte care izbeşte ipocrizia şi insolenţa, în contra capacităţii care dispreţuieşte ignoranţa trufaşă, în contra bunului-simţ care rîde de exagerările înşelătoare. Ambiţiuni şi pretenţiuni nemăsurate, nepotrivite cu mijloacele cari există şi din care iese un amestec de idei şi de credinţe greşite, care împiedică orice nobilă silinţă de a izbuti, care încurajează incapacitatea şi imoralitatea şi opreşte dezvoltarea regulată a ideilor drepte şi folositoare. Abuzul şi camăta, suferite şi primite ca un lucru firesc ; persoanele înavuţite, prin despuierea şi desperarea săracilor desfăşură cu neruşinare în public luxul lor stors din jafuri şi camete, şi sunt îmbrăţişate, serbate oriunde se prezintă, fără ca dispreţul şi ura publică să deştepte într-însele mustrarea de cuget. Defăimarea este puterea care nu cruţă nimic ; veninul său pătrunde în tot locul, pătează pe oricine voieşte şi nu revoltă pe nimeni ; cel mai bun, cel mai onest, cel mai capabile este tîrît în noroi, şi toţi aplaudează fără a se gîndi că va veni şi rîndul lor ; defăimarea este scara pe care se ridică cel mai depravat şi cel mai ignorant ; şi numele cel mai întins şi mai cunoscut este acela care defaimă mai mult.

Iată societatea în care am observat pe eroii noştri, a căror istorie o vom spune îndată.

III

Doi amici

— O oră aproape şi nu mai vine ; şi trebuie să joc negreşit astăzi, căci îmi spune inima că voi cîştiga, şi niciodată n-am avut mai mare trebuinţă de bani. O sută de galbeni, şi sunt omul cel mai fericit. Cu toate acestea, dacă el nu va veni, nu pot face nimic, toate proiectele mele se năruiesc ; într-o zi se duce tot ce am dobîndit pînă acum, un altul va împlini astă-seară ceea ce eu am promis, şi aceasta mă face să înnebunesc. Zece ani aş da din viaţa mea, aş face nu ştiu ce ca să am

în punga mea o sută de galbeni. Ce este o sută de galbeni? nimic ; îi apuci între două degete şi se duc fără să simţi c-ai avut ceva ; şi cu toate acestea acum ar fi pentru mine o comoară întreagă. A ! vă urăsc, vă blestem, oameni bogaţi ; pentru ce sunteţi avari, egoişti ? neghiobi cari nu ştiţi a vă folosi de banii voştri, cari nu ştiţi a trăi. Luaţi-mă pe mine de profesor şi daţi-mi bani, să vă învăţ eu atunci să cheltuiţi şi să fiţi fericiţi. Spui drept că nu înţeleg pentru ce Dumnezeu a făcut bogaţi şi săraci. Curioasă plăcere ! Sfînt princip al egalităţii, ţie mă închin, şi voi fi cel mai înfocat apărător al tău. Dar, zău, sunt nebun...

Un rîs zgomotos urmă aceste cuvinte pe care le zicea, cînd repede, cînd încet, un tînăr de douăzeci şi opt de ani, răsturnat pe un pat, într-o poziţie leneşă, îmbrăcat într-un costum bizar ; un pantalon larg de flanelă albastră, cu bande de şnur galben zig-zag, cizme de casă de saftian auriu, căptuşite înîntru cu blană albă de iepure, şi cu carîmbii înconjuraţi pe dinafară de trei degete cu atlas roşu, o cămaşă de flanelă roşie strînsă la gît cu o legătură largă de mătase albă cu funde foarte mari ; în cap o căciulă scoţiană, tivită cu două panglice negre subţiri la spate, şi de jur-împrejur cu o bandă cadrilată, alb şi roşu ; pe spate avea un şal scoţian de lînă cu cadrilature largi, de diferite culori : albastru, verde şi roşu cu abundinţă.

— O oră şi jumătate ! strigă junele nostru, fluierînd de cîteva ori după ce-şi aruncă ochii pe ceasornicul care se afla pe masa de noapte, lîngă pat : un cronometru foarte frumos, cu tabla d-aur pe care se putea vedea ora, ziua şi secundele, c-un lanţ scurt de aur, îndoit, strîns la mijloc de un glob mic, pe care era trei mari peruzele şi c-un medalion în forma unei inime, cu smalţ verde, acoperit pe amîndouă părţile de mici briliante, şi ascunzînd negreşit o suvenire preţioasă.

— O oră şi jumătate şi nu mai vine ! Ce trebuie să fac ? zise el sărind jos din pat, făcînd un gest de supărare, aruncîndu-şi căciula şi străbătînd camera sa cu paşi mari şi repezi.

Aseară, am vorbit eu singur cu dînsul, şi astăzi i-am scris să vie la unsprezece ore şi mi-a răspuns că va veni.

Pentru ce mă face să aştept atîta? O să-i fac o scenă să-şi aducă aminte toată viaţa lui de mine, să cunoască cine sunt, şi să nu mă joace ca p-un copil ; trebuia să vie la ora hotărîtă, dacă i-am spus şi i-am scris să vie. Îi voi plăti scump această aşteptare.

Un zgomot de paşi care se apropia de uşe îl făcu să se oprească în preumblarea sa neregulată, strigînd :

— În sfîrşit, vine. Dar cînd uşa se deschise, văzu pe feciorul său, care-i zise că tutungiul a venit să ceară trei galbeni, şi-l roagă să-i plătească pentru c-a venit de mai multe ori. Bietul fecior n-apucă să termine, şi se trase îndărăt înaintea privirii ameninţătoare a stăpînului său.

— Nu ţi-am zis, strigă aceasta dînd din picior şi apropiindu-se de sluga sa, care se mai trase iară îndărăt, nu ţi-am poruncit aseară ca să spui acestor fiinţe nesuferite că nu sunt acasă?

— Nu mi-ai zis nimic aseară, coconaşule ; mi-ai poruncit numai să mă duc de diminează cu scrisoarea ce mi-ai dat la domnul Colan.

— Dar ţi-am zis altă dată, ţi-am zis d-atîtea ori aceasta, fiinţă stupidă, care-mi scoţi sufletul cu neghiobiile tale. Aide, ieşi afară şi lasă-mă în pace.

— Dar ce să zic tutungiului, căci aşteaptă la mine?

— Spune-i că voi trece astăzi pe la magazia sa eu însumi ca să mai iau tutun, căci l-am isprăvit.

— Nu cunosc oameni mai fără creştere, zise el după ce feciorul ieşi afară, decît aceşti păcătoşi negusturi cari vin să-ţi scoată sufletul în toate zilele pentru o mizerie de trei sau patru galbeni. Aş mai înţelege aceasta cînd ar fi o sumă mare, şi atunci însă trebuie să aibă delicateţea să aştepte. În ce stare am ajuns! au dreptate unii să strige că a pierit omenia dintre oameni şi creditul s-a înecat în Dunăre. Suntem o ţară pierdută. E!... ta, ta, ta.

După aceste exclamaţii de dezgust şi nemulţumire, el se opri înaintea oglindei pusă în dreptul unei canapele, se privi într-însa, întorcîndu-şi capul în deosebite direcţiuni, îşi resfiră favoritele mai de cîteva ori, le potrivi vîrfurile, îşi trase mustăţile pe buze, uitîndu-se la ele, îşi trecu de două ori mîna pe frunte şi pe păr, care era

tuns mic, se întinse, strîngînd pumnii, întinzînd mînele într-o linie curmezișă, își plecă capul la dreapta, la stînga și pe spate, căscă cu desfătare, scoțînd un lung sunet care trecu prin mai multe tonuri și s-aruncă pe canapea unde se afla o mulțime de diferite obiecte : o giletă, gulere, o cravată mare și alta mică, o cămașe, cărți, jurnale, o perie și alte lucruri cari nu se deosebea bine. El se culcă pe toate acestea, puse capul cu fața în jos pe o mică pernă moale de lînă cu flori, cu mînele atîrnînd în jos la capul său.

După două minute, își urcă mînele pe piept, își întoarse capul cu fața în sus, ridicîndu-l puțin și rezemîndu-se pe cot, ca cum ar fi auzit pe cineva viind.

Într-adevăr, cineva venea, căci cîteva lovituri în ușe îl făcură să sară după canapea, strigînd : „Intră !"

— A ! tu ești Alexandre, zise el, cînd ușa fu deschisă pînă la părete și văzu oprindu-se în mijlocul pragului un tînăr foarte elegant, cu picioarele puțin depărtate și cu mînele în buzunarele pantalonului tăiate orizontal, nelăsînd afară decît degetul cel mare.

— Va să zică, așteptai pe cineva ; pe Adam sau pe Eva ? Căci desigur nu face onoarea să aștepți pe creditori, zise acesta, intrînd în casă, închizînd după dînsul ușa cu piciorul, și trîntindu-se în mijlocul canapelei.

— Așteptam pe omul cel mai nesuferit și cel mai trebnicios, pe ființa cea mai rău-crescută și cea mai bine primită, p-acela pe care-l disprețuiesc și de care sunt silit să mă rog, p-acela...

— Oprește-te, c-am ghicit ; aștepți pe strălucitul Colan, nu este așa ?

— Așa, pe dînsul.

— Ai dreptate, este nesuferit, fanfaron, rău-crescut, mincinos, lăudăros, făgăduind totdeuna și neîmplinind niciodată, scoțînd ca dracul bani din pămînt, silindu-ne s-alergăm după dînsul, trăind ca un prinț din spinarea noastră. O ! este nesuferit, cel mai nesuferit.

— Da, foarte nesuferit, repetă junele nostru care se preumbla cu neastîmpăr prin casă, cu capul în jos, oprindu-se înaintea mesei pe care se afla ceasornicul. Două ore, strigă el ; să știi că nu mai vine, m-a înșelat și astă dată.

— D-aceasta să nu te miri : să te miri mai mult dacă va veni.

— Dar mi-a spus aseară, mi-a răspuns astă dimineaţă că va veni.

— Adevărat ?

— Şi fără dînsul sunt nefericit, sunt pierdut.

— Şi ce trebuinţă aşa mare ai de bani, căci cu Colan numai pentru bani ai a face.

— Voi să am cîţiva galbeni ca să joc; deseară am trebuinţă de o sută de galbeni.

— Am înţeles !

— Cu orice preţ trebuie să găsesc această sumă ; altfel toate stăruinţele mele de o lună...

— Eşti nebun, Gogor, nebun de legat ; în aceste vremi de criză, tu vorbeşti d-o sută de galbeni. Dar fii odihnit, îţi dau eu acest bagatel ; acum vrei ?

— Mie îmi crapă buza de necaz şi tu glumeşti ; aş vrea să fii în locul meu.

— Aceasta vrei ? apoi am fost şi sunt ; să ne dăm mîna amîndoi, pînă la moarte, dar pe altă cale.

— Atunci cum îţi vine să glumeşti ?

— Ce să faci, Gogor ; trebuie să rîzi de multe ori şi fără voie, trebuie să glumeşti spre a goni urîtul, căci mor de urît...

— Numai urîtul ?

— Urît şi sărăcie, căci urîtul cel mai rău este urîtul sărăciei. Şi spune tu singur, cine ar putea să ne crează pe noi săraci, văzîndu-ne afară şi ascultîndu-ne vorbind.

— Acesta este meritul, acesta este talentul, şi nu ne lipseşte. A ! ce zici ?

— Acesta nu ; şi este un mare talent ; cu toate acestea, cu mari greutăţi izbutim, o declar între noi. Este un an aproape de cînd sunt fără foncţiune, o ştii bine, şi cum văz, ministerul acesta are să ţie mult pentru nefericirea şi pieirea ţărei. Este ceva grozav, ministerul acesta, este scelerat, antiliberal, antinaţional, şi te asigurez c-o să piarză ţara dacă nu va da Dumnezeu să cază. Nu vezi ce schimbări face ! De, spune, poţi a servi cu asemenea oameni ? Îi cunosc, am trăit cu dînşii, şi-mi place să trăiesc cu dînşii ; ca oameni de petrecere, nu

poţi să te desparţi de dînşii ; dar altfel, sunt inimicii naţiunii, şi voi să rămîn statornic în credinţele mele. De cîte ori mi-au propus foncţiuni şi am refuzat, nu voi servi decît cu ai noştri, şi trebuie să vie la putere.

— Trebuie, dar iată că nu vin ; şi-i aştept ca şi tine cu mare nerăbdare. Pînă atunci, însă, văz că nesuferitul Colan nu mai vine, şi cînd mă gîndesc deseară, îmi vine să înnebunesc. Ce să zic ? ce să fac ? căci sunt nebun, Paloti, sunt nebun.

— D-amor, nu este aşa ?

— O iubesc, Alexandre, o iubesc din toate puterile sufletului meu.

— Adevărat ?

— O ! da, da, o iubesc ş-am uitat tot pentru dînsa ; de o lună, zi şi noapte, mă gîndesc la ea şi nu' văd alt chip decît chipul său, şi n-aud altă voce, decît vocea sa. Şi ce chip ! ce voce ! Este un înger înaintea căruia trebuie toţi să cază în genunchi, este cea mai frumoasă femeie ce am văzut !

— Ce entuziasm ! ce transport ! Gogor Terez înamorat şi nebun d-amor ! după cum zici. Nu este lucru nou, adause Paloti, rîzînd tare şi rar.

— Este sincer, foarte sincer, ceea ce-ţi spui, mă crede, Alexandre. Aş da viaţa mea, aş da tot ce am pentru dînsa, pentru amorul ei.

— Tot ce ai ? puţin lucru atunci.

— Eşti dispus a rîde astăzi, şi eu nu sunt ; dacă vrei să crezi, eu nu te silesc, ţi-am spus ceea ce simt.

— Te crez, te crez ; nu ştiu eu că tu aşa eşti ?! Te aprinzi ca un chibrit şi tot aşa de iute te stingi ; ai o inimă caldă, un suflet înfocat, dar ceea ce ştiu şi mai bine este că n-ai bani, şi-ţi trebuie bani.

— Voi avea, strigă Gogor cu putere ; voi juca şi voi cîştiga.

— Lucru foarte putincios, dar cu ce să joci ?

— Ai dreptate, aşa este, cu ce să joc ! Colan nu mai vine, şi toată speranţa îmi este la dînsul, zise el, izbind din picior, şi puindu-şi mîna pe fruntea aplecată către piept.

În timpul acesta, uşa se deschise şi amîndoi scoaseră o strigare :

— Iată-l, în sfîrşit !

— Ei bine ! zise Gogor, închizînd uşa, încrucişînd braţele şi dînd din cap, ei bine ! frumos îţi şade să mă faci a te aştepta atîta timp ?

— Dacă eşti supărat, mă duc, răspunse Colan, îndreptîndu-se spre uşe.

— Atîta ar trebui acum, ca să nu-ţi mai vorbesc în toată viaţa mea, zise Gogor, trăgînd clopotul ca să vie feciorul.

— Şi această pedepsire, cu mare dreptate, cum aş face şi eu în locul tău, adăugă Paloti, care se sculă după canapea, şi se puse călare p-un scaun, al cărui spate îl îmbrăţişase cu mîinile sale, pe care îşi rezima bărbia.

— Şi atuncea sunt pierdut, nu este aşa ? zise Colan, rîzînd cu multă dispoziţie şi puindu-se p-un alt scaun în faţa lui Paloti şi tot în acea poziţiune. Voi, prinţi şi baroni, mari şi tari, bogaţi şi nobili, nu mai vorbiţi cu Colan, şi sărmanul Colan, urgisit de voi, este pierdut. Mergi de te îneacă, Colane, căci Gogor Terez şi Alexandru Paloti nu te mai bagă în seamă. Aceste cuvinte fură urmate d-un rîs foarte tare şi ascuţit, care făcea pe Colan să-şi dea capul pe spate.

— Eşti nepreţuit, eşti nemuritor, Colane ; vino să te sărut, fără tine nimeni nu poate trăi în Bucureşti, zise Gogor, luînd pe Colan de barbă şi sărutîndu-l pe amîndoi obrajii. Negreşit c-ai găsit ce te-am rugat ?

— Cînd zic o vorbă, trebuie să mă crezi ; iată zece galbeni, mai mult nu poci să-ţi dau, răspunse Colan.

— Numai zece ? apoi ce ţi-am zis ? ce te-am rugat ? Îmi trebuie cu orice preţ douăzeci şi trebuie să mi-i dai, zise Gogor c-un aer supărat.

— Ha !... ha !... ha !... brava, Terez, brava, îmi placi şi te iubesc, strigă Colan apropiindu-se de masa de noapte, pe care făcu puţin loc într-un colţ, scoase încet din buzunar zece galbeni pe care-i numără foarte încet, făcînd pe fiecare să sune de mai multe ori, şi adăugînd :

— Frumoasă monedă, superbă, mică, curată, lucioasă, uşoară ; o ! ţi-e drag să te poci cu dînşii, să-i strîngi, să-i întinzi iară pe masă, făcînd tot felul de figure cu acest amor de galbeni. Ce zici, Paloti ? spune, amicule, răs-

punde, nu iubeşti această jucărie ? nu înţelegi această plăcere ? Dar, te văz eu după chip că astăzi eşti filosof şi dispreţuieşti acest prost metal ; deşărtăciune, ticăloşie, absurditate ; aurul, galbenii, banii : prostie, nu este aşa, Paloti ? Dumnezeu a dat bani neghiobilor, răspunde ; oamenii mari, cu spirit, cu ştiinţă, cu inimă nobilă, sunt săraci ; vorbeşte, de nu este aşa ?

Colan începu iară să rîză, rar şi tare, scoţînd şi cîte o strigare ascuţită, şi jucîndu-se mereu cu galbenii, făcîndu-i să sară în palmă, aruncîndu-i iară, unul cîte unul, pe masă, observîndu-i de cîte ori sărea, pînă să se aşeze, şi repetînd de mai multe ori : admirabil sunet ! încîntătoare voce ! ce drăgălaşi sunt !

În timpul acesta, Paloti sta tot cu bărbia pe mînile rezimate de spatele scaunului. Capul său era puţin plecat ; el nu zicea nimic, dar din cînd în cînd îşi îndrepta ochii spre Colan şi-şi posomora sprîncenele. Cîteodată fluiera o arie din *Traviata* sau *Trovatore,* sau bătea uşor şi neregulat din picioare. Gogor Terez se preumbla prin cameră, înfăşurat în şalul său, cu ochii la pămînt, neuitîndu-se nici la Colan, nici la galbenii cu care acesta se juca pe colţul mesei. Din cînd în cînd însă sunetul lor îl oprea în fundul camerei, şi-l făcea să arunce o repede privire spre mica mescioară, dar îndată îşi punea capul în jos şi reîncepea preumblarea sa. La o nouă exclamaţie a lui Colan, el se duse către masă, dar nu ştim dacă s-a dus ca să ia galbenii, căci el s-a uitat la ceasornic.

— Două ore şi jumătate ! strigă el, aruncînd şalul pe pat, şi întinzînd mîna spre perete să tragă clopoţelul.

— Va să zică n-ai trebuinţă de parale, zise Colan zimbind, uitîndu-se la Terez, cu capul plecat într-o parte şi începînd a lua galbenii dupe masă, încet şi cîte unul, pe care-l ridica spre a vedea anul scris pe dînsul. După ce-i strînse pe toţi în mînă, se sculă dupe scaun, îi mai sună de cîteva ori, şi zise iară : va să zică nu-ţi trebuie ?

— Eşti nebun, Colane, strigă în fine Gogor supărat. Auzi vorbă, dacă-mi trebuie ? Pentru ce te aştept de trei ore şi n-am putut face nimic pînă să te văz odată c-ai venit ? Dar ştii bine că-mi trebuie just douăzeci de

galbeni şi tu îmi dai numai zece. Nu este frumos, Colane, din partea ta, mai cu seamă cu mine.

Zicînd aceste vorbe, începu să zîmbească, şi întinse mîna de luă galbenii din palma lui Colan, care-i mai resfiră o dată cu mîna cealaltă, zicînd :

— Ce frumoşi sunt ! ţi-i dau cu toată inima, şi aceasta face mult ; şi este ceva zece galbeni, cînd nu dai dobîndă, cînd nu dai poliţă cu trei giruri şi amanet de trei ori mai mare. Iată, astăzi chiar, am luat pentru Adrescu o sută cincizeci de galbeni cu poliţă de două sute ; pentru Tofan Lelio o sută de galbeni cu poliţă de o sută cincizeci ; lui Toni Burton i-am dat douăzeci de galbeni, lui Costică Tavari zece. E ! auziţi voi bani, auziţi voi sume de bani ! Şi apoi ziceţi că Colan nu este strălucit, nu este nemuritor. Toţi aleargă la mine cînd au trebuinţă de bani, şi numai eu pot să le găsesc, numai eu ; eşti om mare tu, Colane, să trăiască Colan !

— Să trăiască Colan ! strigară împreună Paloti şi Terez.

— Declar în gura mare că Colan este nemuritor, zise Paloti, făcînd cu ochiul lui Gogor şi scoţîndu-şi abia acum pălăria din cap. Mă închin înaintea puterii lui Colan, şi zic, oriunde şi totdeuna, că el are o ştiinţă deosebită de a găsi parale, şi apoi este omul cel mai îndatoritor. Cînd ai trebuinţă de bani adresează-te la Colan, şi fii sigur că vei găsi...

— Să ştiţi voi c-aşa este, întrerupse acesta, ridicînd mînele în sus. Toată lumea mă cunoaşte, şi am credit în piaţă ; oricînd voi vrea, eu găsesc bani, şi dau la toţi, şi toţi sunt siliţi să vie la mine să mă roage, pentru că eu sunt Colan, şi unul este Colan. Dar voi ce sunteţi ? cine vă dă vouă bani ? ce aveţi voi ? Numai fumuri, mîndrie, cu nasul în sus, prinţi şi baroni ; cine vă vede pe voi la şosea, la teatru, vă ia de milionari, şi cînd colo, tot la mine alergaţi, tot la amicul Colan. Ha !... ha !... ha !... Spuneţi, nu este aşa ?

— Da, da, nemuritorul nostru amic, strigă Gogor, zicînd feciorului, care intrase, să vie a-i da să se spele şi să se îmbrace. Ajută-mi, Doamne, să cîştig o sută de galbeni, şi voi fi omul cel mai fericit.

— Ştiu ce ai de gînd să faci, zise Colan, dar eşti nebun, şi nebun o să fii ; zi Gogor Terez şi lasă-l în pace. Alergi după Serini, şi suspini, şi cheltuieşti banii cari nu ai, după cum ai alergat ş-ai suspinat după altele, fără ca să te iubească nici una. Spune, ce ai de folosit ? ai izbutit vreodată ? numai vorbe mari de tine, ca să faci pe oameni să crează că este ceva, şi în faptă nerozie. N-am dreptate, Paloti ? Spune.

— Foarte mare, răspunse acesta sculîndu-se în picioare şi puindu-şi pălăria în cap. I-am zis că este nebun, şi el nu voieşte să mă crează.

— Nebun, nebun, repetă Colan, care se gătea să plece.

— Dar ce faceţi, le zise Gogor, care se întoarse spre dînşii, ştergîndu-şi faţa. Pentru ce vă duceţi ? Mai staţi puţin să plecăm împreună. Nu mergem toţi la Forian ? Acolo este joc astăzi, şi poate să mîncăm la dînsul ; un minut şi sunt gata. A ! cu ce nerăbdare aştept această seară !

— Adevărat, zise Paloti.

— Zi mai bine c-aştepţi să vezi norocul, adăugă Colan. Dar, ce este drept, e frumoasă Serini, foarte frumoasă, cara mia, anima mia ; ea merită să fie iubită, adorată, un angelo ; dar se uită ea la noi ? nebunie. O ! ce voce adorabilă ! armonie divină. Dar nu ne atingem noi de aceşti îngeri. Aide, Terez, mai iute, căci este tîrziu.

— Acum sunt gata, răspunse acesta, care alegea o cravată, din vreo treizeci ce avea desfăşurate înaintea lui, de toate formele, mărimile şi colorile.

Paloti şi Colan aprinseră cîte o ţigară de havana şi s-aşezară pe canapea, fiecare într-un colţ, cu pălăriile în cap, unul cu mînele în buzunarele pantalonului, şi altul în ale giletei, uitîndu-se la Terez care înnoda, deznoda, şi iară înnoda la gît, împrejurul unui guler drept şi tare, o legătură mare, vărgată negru şi roşu, prinzînd-o c-un ac, al cărui cap rotund şi turtit era format d-o mare pirozea încongiurată c-un cerc d-aur.

— Mult gust are la îmbrăcăminte Terez, mă înnebunesc, zise Colan, adresîndu-se către Paloti.

— Are lucruri frumoase, răspunse acesta, sculîndu-se să vază d-aproape legătura lui Gogor. Este departe însă de tine, adaugă el, bătînd pe umere pe Colan.

Colan era un om înalt, gros în spate, cu pieptul larg şi scos afară, formele corpului său spunea că trebuie să fie tare şi sănătos, şi în tot era, cum se zice, arătos. Capul său nu era frumos şi n-avea o expresiune simpatică şi atrăgătoare ; trăsurele era regulate, dar nu era însufleţite, nu se refleta în ele nici o idee care să oprească asupra-i privirea acelora cari îl vedea pentru întîia oară ; avea mai mult ceva comun, după care un om deprins a ceti în fizionomii ar fi crezut mai lesne că este lipsit de învăţătură, şi educaţie morală, decît să păstreze întipărite urmele unei origine de jos. O barbă mare, plină şi bine îngrijită, pieptănată uşor, la dreapta şi la stînga, încadra prea bine faţa şi-i da pînă la un punct un aer măreţ, mai cu seamă cînd sta în picioare şi ţinea capul în sus, după cum avea obiceiul ; nişte sprîncene dese şi bine arcuite arunca o umbră uşoară peste ochii săi şi le da o expresiune care nu era lipsită de oarecare farmec. Fruntea însă era cel mai mare inamic al acestei figure : mică, turtită, obscură, fără cea mai uşoară ridicare, nu exprima nici o deosebire de inteligință, nici o lumină care să arate că coprinde o idee ; se părea că natura, făcînd un corp atît de mare, era ostenită la construcţiunea celei mai însemnate părţi care face nobleţea şi mărirea unui om. Se vedea în acest personagiu un amestec de frumos şi de urît, de putere corporală care impunea la început şi d-o expresiune comună a capului, care-ţi spunea îndată că nu trebuie să aştepţi mult de la mijloacele sale intelectuale. Nu-i lipsea oarecare înlesnire în mişcările corpului, care i-ar fi dat puţină graţie, dacă nu ar fi luat urîtul obicei să ţie capul prea sus şi să-l mişte prea des. Pe lîngă aceasta mai avea şi obiceiul, mai totdeuna cînd nu vorbea, de a scoate prea mult afară buza sa de jos, care-i da un aer de dispreţ ş-aroganţă pentru aceia cari nu l-ar fi cunoscut. Asemenea, cînd îşi punea mînele în bozunarele giletei, îşi îndoia corpul pe spate, şi din toate aceste mişcări d-a capul, făcea o linie foarte disgraţioasă. Cît despre ceea ce era,

curbă cum trăia şi ce făcea, vom avea ocaziunea să aflăm aceasta mai tîrziu, chiar de la Colan.

— In fine, te-ai gătit, zise el admirînd pe Gogor şi fluierînd de cîteva ori. Dacă Serini nu te iubeşte, vina nu este a croitorului, care îţi taie hainele cu atîta şic, da, cu mult şic.

Zicînd aceste cuvinte, luă pe Gogor de umăr, îl întoarse la stînga şi la dreapta, îl examină de sus pînă jos, îi trase jacheta la piept şi, apucîndu-i talia c-o mînă, îl îmbrăţişă, strigînd :

— Apelpisit ! mă înnebunesc !

— Strălucite amic şi nemuritorule Colane, sunt fericit că hainele mele au putut să deştepte admiraţia domnieivoastre ; sunt încîntat.

— Admir persoana dumitale, prinţ şi baron scăpătat care păstrezi încă... răspunse Colan, care fu întrerupt de Paloti :

— Aide să plecăm odată, că mi s-a urît.

— Aide, zise Gogor, vărsînd parfume în batistă.

Colan apucă înainte fluierînd, şi după dînsul ieşiră Paloti cîntînd, şi Gogor trăgîndu-şi părul la spate.

IV

Alţi doi amici

Pînă cînd să ajungă frumoşii noştri cavaleri la vestitul Forian, unde vom intra în lumea elegantă, să facem cunoştinţă cu alţi doi amici, cari ne vor arăta de ce se compun cîteodată legăturile amiciei.

Pe o stradă paralelă cu Podul Mogoşoaei, oricine voieşte a ne face plăcere să vie cu noi, va observa o casă mare cu două etagiuri, fără ornamente, c-o înfăţişare simplă şi spoită c-o culoare căreia nu se poate da nici un nume, şi l-a căreia vedere, un pictor ar închide ochii ş-ar fugi. Ce minunat serviciu ar face acela care s-ar ocupa s-analizeze gustul şi simtimentul pentru frumos al proprietarilor ş-al arhitecţilor, în ceea ce priveşte culorile şi ornamentele caselor ! Vă închipuiţi ceva mai interesant şi mai amuzant decît această analiză ? Ce culori bizare,

originale, curioase, groteşti, necunoscute, pe care nu le găseşti nici pe paleta cea mai avută a lui Delacroix sau Descamps ! Străinii zic că Bucureştii este un oraş foarte pitoresc ; poate să fie aşa pentru acei cari nu l-au văzut niciodată, sau cari l-au văzut din deal de la Filaret. Într-adevăr, din acea înălţime Bucureştii poartă cu mîndrie numele său de capitală a bucuriei şi înfăţişează o vedere magică, pe care puţine capitale din Europa o desfăşoară înaintea ochilor artistului amator de varietate şi pitoresc. Numeroasele turnuri ale bisericilor, de deosebite forme şi înălţimi, acoperişele caselor de felurite culori, în tinichea albă sau văpsită verde ori roşu, mai multe monumente cari se ridică triumfătoare şi rup trista monotonie a liniilor drepte, un însemnat număr de grădini pline de verdeaţă, risipite într-o mulţime de punturi, umbrele şi luminile produse de razele soarelui, în acest frumos amestec, dau oraşului Bucureşti o fizionomie din cele mai originale şi plăcute, o înfăţişare din cele mai variate şi încîntătoare.

Cîtă deosebire însă cînd intri pe stradele neregulate, noroiose sau pulberoase, ale acestui oraş, care în depărtare ţi se arată atît de frumos ! Tot farmecul acela care îţi încînta ochii a pierit, şi eşti coprins d-o tristă impresiune pentru că te vezi înşelat. Această împrejurare se întîmplă foarte des şi în multe privinţe pentru viaţa din Bucureşti : mai tot este frumos în depărtare, dar de aproape este trist, de multe ori urît, şi întîmpini grele decepţiuni.

Să ne oprim însă prin oraş astă dată, căci vom avea de multe ori ocaziunea să străbatem numeroasele şi încurcatele sale uliţe ; acum să ne grăbim a însemna bine casa în care aveam a pătrunde spre a nu ne rătăci altă dată, pentru că nimic nu este mai greu în Bucureşti decît să găseşti pe cine cauţi. Uliţele toate port un nume, dar numai păreţii pe care este scris îl ştiu, căci în deşert l-ai spune unui birjar, în deşert ai întreba pe un nefolositor gardist. Ca să găseşti pe cineva trebuie să ştii că de la casa lui A se face o uliţă la dreapta şi lîngă casa lui B s-apuci pe uliţă la stînga, ş-în faţa unei cîrciume este o uliţă pe care, vizavi d-o casă verde, este o casă mică,

un maidan, o băcănie şi alături este casa ce cauţi, cu doi salcîmi la poartă.

Aşa, în faţa casei noastre este o fierărie cu o curte mare, în fundul căria este un caretaş care nu-şi face cunoscută meseria sa decît prin mulţimea de trăsure stricate, unde un arheolog poate studia istoria deosebitelor transformări prin care a trecut această invenţiune, care a scăpat atîtea picioare de a nu se nămoli şi frînge în variatele lacuri şi numeroasele gropi, a căror repede dezvoltare ne dovedeşte că progresul se realizează la noi. Alături cu casa, de o parte este cojocăria văpsită cu roşu şi avînd la uşe atîrnată o blană de vulpe, apoi se află o casă cu două caturi mici, jos este o cîrciumă văpsită galben, şi catul de sus este vişiniu c-un balcon verde ; de altă parte, este o căsuţă albă, înconjurată de o mulţime de pomi şi îngrădită cu uluci.

Acum, după ce cunoaştem bine casa în care vom veni foarte des, putem intra fără să ne temem c-altă dată n-o vom găsi. O tăcere adîncă domneşte în curte, şi dacă nu eşti cu trăsura ca să deştepţi lumea, nu-ţi iese nimeni înainte. Jos la uşa de intrare, nu există un clopoţel şi, neavînd pe cine să întrebi, eşti silit s-o deschizi singur ; îndată se înfăţişează o scară lată, ceruită, fără lustru şi acoperită la mijloc c-un covor strimt, ordinar şi vărgat, care-ţi spune că trebuie să calci pe dînsul. Sus, la capătul scării, se află doi frumoşi leandri înfloriţi, şi de jur-împrejur o galerie cu geamuri cari luminează scara, intrarea cea mare de sus şi camerele cari dau în curte. Ai în faţă şi la stînga mai multe uşe, şi nu vezi pe nimeni care să-ţi zică dacă domnul sau doamna sunt acasă şi în care cameră îi poţi găsi. Dar fiindcă cunoaştem această casă, ne putem introduce singuri prin cea dintîi uşă la stînga, care se deschide în salon.

Aci, un frumos tapet se întinde sub picioare, un piano lung, un candelabru atîrnat în mijloc, două rînduri de perdele frumoase, mobile elegante şi avute, mai multe mese pe cari se află lampe de bronz şi porţelane, vase de flori şi o mulţime de lucruri gentile, îţi fac o impresiune foarte vie, nu atît prin avuţia lor, cît prin contrastul care te izbeşte între ceea ce ai văzut pe afară şi ceea ce găseşti înăuntru.

La dreapta, este o uşă deschisă care dă într-altă cameră ; între această uşă şi fereastră, în salon, pe o canapea, înaintea căria se află o masă acoperită c-un tapet foarte subţire, avînd pe dînsa un vas c-un buchet foarte frumos, şade o tînără femeie c-un mic copilaş pe genunchi, pe care, apucîndu-i mînuşiţele, se sileşte a-l ţinea în picioare. Dar copilul, încă slab, şovăieşte mititelul şi, însufleţită de bucurie, muma sa, căci numai o mumă simte farmecul nespus al acestor încercări, îl strînge cu amor la pieptul său şi-l acopere de sărutări.

— O, dulce îngeraş, cît este de drag şi frumuşel ! Ce ochişori negri, ce guriţă mititică, ce obrăjiori albi şi rumeni, să-l mănînce mama pe el, sufleţelul mamii ! zicea ea, sărutîndu-l la fiecare vorbă, dă-mi o guriţă, bibi, dă mamii o guriţă, aşa, o, dragul meu îngeraş, cum înţelege el tot, adăuga tînăra mumă cu transport cînd copilaşul apropia buzişoarele lui mici şi rumeoare de gura mumei sale, ai cării ochi era înecaţi de fericire. Zi tata, bibişor, ta... ta, ta... ta, aşa, puişor, aşa, drăguţă, tata ; şi copilaşul, pe care muma sa îl ţinea ridicat de subţiori, repeta, cu vocea sa mică, dulce şi armonioasă : tata... tata...

— Auzi, Tinco, cum vorbeşte Nicuşor, strigă ea răpită de bucurie, adresîndu-se către doica copilului, care sta lîngă dînsa pe un taburet ; aleargă, Tinco, şi cheamă pe Lopod să vie curînd să vază ceva, dar nu-i spune ce, aleargă, Tinco.

Îndată se deschise o uşă mică şi apăru în salon, prin camera din fund, un om ca de treizeci de ani, blond şi puţin roşu la faţă, de o talie de mijloc subţire, un cap mic, şi avînd mustăţi.

— Ce este, Lino, ce m-ai chemat să văz, întreabă el, c-o voce cam bruscă şi puţin ascuţită, oprindu-se la uşă. Ce este ?

— Dar vino încoa ; apropie-te aci, îi zise femeia sa c-un ton rugător, vino s-auzi ceva care să te facă fericit.

— Ei bine, dar ce este, în sfîrşit, spune odată, întreabă el, înaintînd cu cîţiva paşi către canapea.

— Ascultă, Lopod, ascultă, şi, adresîndu-se către copil, pe care-l ridică iară în sus, jucîndu-l pe genunchi : pu-

işorul mamii, zi ta...ta, zi, drăguţă, taata, şi copilul uitîndu-se la tatăl său şi întinzînd mînuşiţele către el, repetă : tata, plecîndu-se şi căutînd a merge la dînsul.

— Ei bine, auzişi Lopod, auzişi guriţa lui, zise muma, sărutînd de mai multe ori această rumenă guriţă : el pentru întîia oară zice tata, şi...

— Trebuia să zică odată, o întrerupse el.

— Dar nici un copil nu vorbeşte la vîrsta lui, urmă ea.

— Şi pentru aceasta tu crezi că vorbeşte ? zise el voind a se depărta de canapea.

— Negreşit că el vorbeşte, înţeleptul mamii, şi el a zis întîi tata, şi eu l-am învăţat, adăugă ea, zîmbind c-un aer de dulce cochetărie şi uitîndu-se la dînsul ca cum ar fi cerut s-o răsplătească c-o sărutare sau c-o mîngîiere.

— Astăzi a zis tata şi mîine o să zică mama ; astfel încep toţi copiii să vorbească, fu tot răspunsul său, începînd a se preumbla prin salon.

— Dar vino, Lopod, de-l sărută ; iată, el te cheamă, mititelul ; cheamă pe tata, puişor, zise ea sărutînd copilaşul, care repetă iară : tata.

Atunci Lopod se apropie încet de canapea, se plecă puţin în jos, luă pe copilaş de guşe, apoi apucă cu două degete un obrăjel al lui şi sărută pe celalt, pe cînd mama îşi apleca şi ea capul, pare c-ar fi aşteptat ceva. Dar copilul începu să plîngă şi Lopod se depărtă numaidecît.

— Dar cum nu ştii tu să mîngîi copii, iată, i-ai roşit obrăjorul de mult ce l-ai strîns şi-l doare, drăguţul mamei, zise ea c-un ton plîngător, strîngînd copilul la sîn şi sărutîndu-l.

— Eşti mai copil decît el, Lino, se grăbi el a răspunde, avînd aerul de a fi puţin întinerit. M-ai întrerupt de la lucrul meu serios pentru o copilărie, şi am să scriu o mulţime de hîrtii şi să închei nişte socotele ; pentru aceasta nici nu ies din casă pînă deseară.

Abia terminase aceste cuvinte şi o trăsură s-auzi intrînd în curte.

— Cine să fie ? întrebă Lina.

Lopod alergă la fereastră, se uită pe geam şi răspunse :

— Este carîta lui Manomar, trebuie să fie Mina, şi numaidecît se duse să deschiză uşa salonului şi, ieşind afară, zise :

— A ! bonjur, madame Manomar, şi o voce îi răspunse d-afară :

— Bonjur, mosieo Talersterst.

Numaidecît o femeie naltă, brună şi foarte frumoasă, într-o rochie de moar negru, se ivi în uşe şi zise îndată, înaintînd repede :

— Bonjur, chère Lina, bonjur !

— A ! bonjur, Mina ; răspunse aceasta, sculîndu-se după canapea şi viind spre doamna Manomar ; şi după ce junele femei se luară de mînă şi se sărutară de mai multe ori, merseră a se aşeza pe canapea. Lopod închise uşa salonului, se apropie de canapea, luă un scaun, şi se puse în partea ferestrei, lîngă doamna Manomar.

— Ce frumos copil, Lino, este într-adevăr un drag amoraş, zise ea mîngîind şi sărutînd copilul, şi îţi seamănă, cum n-am văzut pînă acum să semene un copil aşa.

— Dar nu-mi seamănă mie, zău, deloc, Mino, este leit Lopod, uită-te bine, răspunse Lina...

— Nicidecum, întrerupse acesta ; nu este aşa ? urmă el adresîndu-se către vecina sa, care-i răspunse surîzînd :

— Şi eu găsesc că seamănă mai mult cu Lina, dar adevărul este că vă seamănă la amîndoi, ca să nu vă supăraţi nici unul. Nu este mai bine aşa ?

— Ce gătită eşti astăzi, te-ai înnoit de sus pînă jos, zise Lina, observînd şi admirînd pe Mina ; pălăria este de nebunie ; mai cu seamă florile sunt cît se poate de frumoase, şi garnitura dinnăuntru şi bridele ; e foarte elegantă şi te face aşa de frumoasă !

— Nu e urîtă, răspunse Mina, dar garnitura de tul o voiam mai învoaltă, şi dantela de la bavolete nu-mi place ; pe urmă, florile sunt puse prea mult înăuntru ; am luat-o numai fiindcă voiam să ies astăzi cu pălăria nouă, dar am dat să-mi facă alta.

— Da, zău, Mino, este prea frumoasă, zise Lina.

— Aşa, dragă, dar cînd apucă un lucru să nu-ţi placă, apoi orice-i face nu poţi să-l porţi, răspunse Mina. Dar

dumneata ce zici? adăugă ea, întorcîndu-şi capul către Lopod.

— Nu mai rămîne îndoială că gustul dumitale este mai frumos decît al meu, şi atunci nu-mi voi permite să am altă părere.

— Auzi, auzi, Lino, ce compliment în toate formele, zise Mina ; ce zici tu, căci eu nu pot răspunde nimic.

— A ! madam Manomar, se vede că astăzi eşti hotărîtă să nu mă cruţi, şi ştii că nu cutez a mă lupta c-o femeie frumoasă şi spirituală, zise Lopod, îndulcindu-şi vocea, aplecîndu-şi capul, şi închizînd puţin ochii, spre a da o putere mai vie privirii sale.

— Dacă vei urma mereu aşa, adăuga doamna Manomar, trăgîndu-şi capul îndărăt şi însoţind cuvintele sale c-un surîs graţios, care dovedea îndestul că-i plac aceste cuvinte, dacă vei urma p-această cale o să mă faci a nu mai avea curagiul...

— A ! madam, întrerupse Lopod cu aceeaşi voce, dar această cale este calea adevărului, şi un suflet c-al dumitale nu mă poate îndemna să mă depărtez de dînsa. Întreabă şi pe Lina dacă nu am dreptate, nu este aşa, Lino ?

— O da, răspunse aceasta, sărutînd copilul său pe care-l strîngea la piept ; tu eşti aşa de frumoasă şi de bună şi mă iubeşti aşa de mult, încît oricîte lucruri frumoase ţi-ar zice cineva, m-aş simţi poate mai fericită decît tine, mai cu seamă cînd aceste lucruri ţi le spune Lopod, care mă iubeşte atît de mult.

L-aceste cuvinte un surîs ciudat a trecut repede pe buzele doamnei Manomar ş-ale lui Lopod, cari însă nu se priviră nicidecum, spre a ne face să credem că s-ar fi putut înţelege spre a surîde. Cu toate acestea, Mina strînse mîna Linei şi amîndouă femeile se îmbrăţişară.

— Dumneata, însă, galantul meu domn, tot trebuie să părăseşti această cale, căci te deprinzi rău, şi dacă Lina mă iubeşte atît de mult, şi este atît de bună pentru mine, poate în altă parte...

— O ! nu, nu, se grăbi a răspunde Lina, rîzînd şi apucînd mîna doamnei Manomar, te asigurez, Mino, că niciodată nu voi fi turburată d-această grije pe care n-am înţeles-o, mă crede. Lopod mi-a dat atîtea probe

de iubire, încît aş fi adevărat o nebună cînd mi-ar trece un minut prin minte ideea că glumele sale l-ar face să mă iubească mai puţin, şi cînd am acum pe acest îngeraş, în a cărui privire văz zi şi noapte pe tatăl său. Nu se zic atîtea lucruri despre dînsul ? că are mai multe succese, că este înamorat şi iubit de multe ? dar el singur mi le spune şi rîdem împreună d-aceste nebunii, care mă fac să-l iubesc şi mai mult, încredinţîndu-mă că el merită să fie iubit.

— Eşti fericită, zise doamna Manomar, c-ai ajuns să aibi atîta încredere, care nu-ţi turbură nicidecum inima ; eu însă, adăugă ea, aruncînd o privire spre Lopod, n-aş fi niciodată astfel. Am dreptate să fiu aşa. Ce zici ? urmă ea, adresîndu-se către Lopod, care se mişcă puţin pe scaunul său înainte de a răspunde.

— Sunt cîteodată...

— Dar mă duc, îl întrerupse doamna Manomar, sculîndu-se după canapea, venisem un minut numai, şi m-am uitat aci, şi cum să nu mă uit cînd te iubesc atît, mai adăugă ea cu acelaşi surîs, de mai înainte, îmbrăţişînd pe Lina, dînd mîna lui Lopod şi îndreptîndu-se spre uşe.

Lopod însoţi pe doamna Manomar afară, dar ieşind şi Lina cu copilul în braţe, buna sa amică îi zise să intre înăuntru pentru că bate vîntul tare şi poate să facă mult rău copilului, Lina îi făcu cu mîna cîteva salutări şi intră în salon închizînd uşa după dînsa. Lopod urmă pe doamna Manomar pe scară pînă jos, dar s-a prins rochia de un cui pe scară, şi plecîndu-se s-o desprinză, i-a căzut pelerina, pe care a trebuit s-o puie pe spate, şi toate aceste împrejurări fireşti au întîrziat plecarea trăsurei sale.

Lopod sui scara foarte repede şi cu zgomot, ca cum ar fi sărit mai multe trepte odată şi, fără a se întoarce în salon, merse d-a dreptul în camera sa, cu faţa plină de bucurie.

Femeia sa, necunoscînd cauzele cari au întîrziat plecarea doamnei Manomar şi văzînd asemenea că bărbatul său nu se întoarce în salon, a chemat pe doica să-i lase copilul spre a merge se vază pe Lopod. Dar cînd se

afla în intrare, aude o trăsură oprindu-se la scară şi vede urcîndu-se pe cel mai intim amic al lui Lopod.

— A ! bonjur, madam Talersterst.

— Bonjur, monsieur Manomar.

El întrebă dacă Lopod este acasă, şi se îndreptară amîndoi către camera lui.

Amîndoi intrară la Talersterst, care se preumbla prin camera sa cu mîinile la spate, cu capul în jos, avînd aerul a fi foarte absorbit de vreo gîndire, căci el n-auzi scîrţîitul uşei cînd se deschise şi nu observă pe femeia sa şi pe Manomar, decît numai cînd se întoarse în preumblarea sa cu faţa către uşă şi-i văzu pe amîndoi opriţi înaintea sa. Cineva ar fi observat atunci în tresărirea corpului său că această vizită l-a turburat puţin, şi fără îndoială l-ar fi văzut asemenea roşind, dacă el n-ar fi fost roşu de natura sa. Se vede bine însă că este turburat, pentru că deodată el se opri în loc, uitîndu-se cînd la femeia sa, cînd la Manomar, dar numaidecît el zîmbi uşor, ca cum n-ar fi avut a se îndoi de nimic, şi înaintă către Manomar, apucîndu-i amîndouă mîinile şi strîngîndu-le între ale sale.

— Dar ce-ai păţit, Talersterst, de eşti aşa de mult pe gînduri încît nu simţi şi nu vezi pe cine intră în casă ? întreabă Manomar.

— Nimic, răspunse Talersterst rîzînd, nimic.

— Nimic nu se poate, adăugă cel dintîi, adînc absorbit erai, aceasta am văzut-o, nu este aşa, madam Talersterst ? urmă el, adresîndu-se către aceasta, care examina scritorul bărbatului său. Dacă n-ai fi însurat, aş crede desigur că eşti amorezat, dar acum mi se pare că politica te pune pe gînduri. Ai vreo ştire ? se schimbă ministerul sau rămîne ?

— O să rămîie, după cum era vorba aseară, răspunse Talersterst răsucindu-şi mustaţa şi dîndu-şi un aer de importanţă.

— Bravo ! strigă Manomar, izbind în palme şi frecîndu-şi mîinile, bravo ! iată-ne tot sus, şi acum să vezi ! dar...

— Eram gata să viu la tine, îl întrerupse Talersterst, doream să te văz şi să-ţi vorbesc ceva.

— Te-ai fi ostenit să vii în deşert, îi zise amicul său, trăgîndu-şi favoritele în jos cu amîndouă mîinile, băgîndu-şi capul în umeri, şi umflîndu-şi bucele, mişcări ce-i era foarte obişnuite. Ştii că la ora aceasta nu sunt niciodată acasă.

— Şi apoi, erai hotărît să nu ieşi nicidecum astăzi, îi zise femeia sa, apropiindu-se de el şi uitîndu-se la dînsul c-o privire care ar fi voit să-l surprindă şi să citească ceva în chipul bărbatului său, care îi răspunse, întorcîndu-şi capul de la dînsa şi îndreptîndu-se către biurou :

— Aşa, ai dreptate, nu eram să ies, dar... mi-am adus aminte... trebuia să mă duc la şeful meu şi să întîlnesc pe Manomar spre a vorbi ceva cu dînsul. După aceste cuvinte, zise cam cu greutate, el scoase o cheiţă din buzunar, deschise o cutie a scriitorului său şi luă dintr-însa cîteva hîrtii, îndoite în patru ; apoi închise şi se uită de cîteva ori împrejur, avînd aerul d-a căuta ceva.

— Voieşti ceva ? îl întrebă Lina, apropiindu-se de dînsul.

— Cat ceva şi am uitat ce, răspunse el ; cum vi se pare aceasta ? curios lucru adăogă el, aruncîndu-şi cu distracţiune privirea pe deosebite obiecte.

— Trebuie să ai tu ceva, zise Manomar, de nu ştii nici ceea ce cauţi, negreşit că mintea ta este preocupată ; aceasta se citeşte în ochii tăi.

— Şi eu am observat aceasta îndată ce l-am văzut şi nu ştii ce curioasă sunt să ştiu la ce se gîndise atît de mult, adăugă doamna Talersterst rîzînd.

— Dar n-am nimic, zise repede Lopod, cam nemulţumit de aceste întrebări indiscrete ; nu mă gîndesc la nimic, urmă el, puind hîrtiile după masă în buzunarul de la piept al fracului său ; cînd mi-am adus aminte că trebuia să mă duc la şeful meu, afară de aceste hîrtii, mai voiam să iau ceva şi am uitat acum ce.

El îşi strînse fracul la piept într-un nasture şi se îndreptă către o masă mică de lîngă sobă spre a-şi lua pălăria.

— Te întorci curînd, Lopod ? îl întrebă femeia sa.

— A ! mai curînd sau mai tîrziu, nu poci să-ţi hotărăsc cînd mă voi întoarce, răspunse el, pipăindu-şi bu-

zunarele dindărăt ale fracului şi deschizînd un dulap cu oglindă din care luă o batistă.

— Dar negreşit că vei veni de prînz, mai adăugă doamna Talersterst ; astăzi mănîncă la noi domnul Somnolian, după cum ne-a promis aseară.

— Dacă voi sfîrşi lucrul cu şeful meu, fără îndoială că voi veni ; altfel sunt silit să prînzesc acolo.

După aceasta îşi puse pălăria în cap şi veni în dreptul uşei cu oglindă a dulapului, îşi potrivi cu amîndouă mîinile gulerul cămăşii întors, funda legăturei, îşi plecă puţin pălăria într-o parte şi îşi potrivi mustăţile, răsucindu-le la vîrf ; apoi se îndreptă către uşă, pe care o deschise doamna Talersterst, dar se întoarse iute la birou, apucă o mică oglindă, se uită bine şi d-aproape într-însa, şi zise :

— Trebuia să pui altă cămaşe ; şi se duse a deschide dulapul.

Atunci, femeia sa, care ieşise din cameră, lăsînd uşa deschisă, salută pe Manomar, întinzîndu-i mîna pe care acesta o strînse, şi invită c-un ton rugător pe Lopod, să vie acasă la prînz.

Ea se îndreptă către salon, încet şi gînditoare ; cineva ar fi observat o uşoară umbră de întristare acoperind fruntea sa.

— Ascultă, zise Manomar, închizînd uşa şi apropiindu-se de Talersterst, sunt nerăbdător să aflu ce ştii despre minister. Ce s-a făcut aseară, căci astă dimineaţă am fost ocupat în cancelarie şi n-am putut vedea pe nimeni.

— Ministerul rămîne, răspunse Talersterst făcîndu-şi pregătirile spre a se îmbrăca din nou.

— Ei bine, dar cum ? căci aseară nu era sigur să rămîie, întrebă Manomar, puindu-se p-un scaun, şi plecîndu-şi corpul înainte, cu mîinile pe genunchi, ca s-asculte mai bine.

— Am lucrat mult pentru aceasta, zise Talersterst, ridicîndu-şi cu mîndrie capul în sus.

— Tu ? întrebă cu mirare Manomar.

— Eu, răspunse apăsat Talersterst.

— Şi cum ? mai întrebă Manomar ; ştie şeful tău aceasta ?

— Cum să nu ştie, răspunse cu îngîmfare Talersterst ; citeşte scrisoarea care mi-a trimis astă dimineaţă ; şi el scoase din buzunar o scrisoare pe care o întinse lui Manomar, zicîndu-i : citeşte !

Manomar dezdoi scrisoarea şi citi următoarele rînduri în limba franceză :

„Scumpul meu Talersterst,

Am aflat tot ce ai vorbit aseară, îţi mulţumesc şi te admir ; planul este minunat, o parte ai executat-o cu mare fineţe, sper că şi restul va izbuti tot aşa de bine. Vom triumfa şi vom fi tari. Îmi vei face plăcerea să vii deseară a lua ceaiul la mine..."

— Bravo ! strigă Manomar, făcînd cu capul mai multe semne de aprobare şi mulţumire ; explică-mi însă aceasta, Talersterst, căci tu nu mi-ai spus nimic, urmă el sculîndu-se după scaun şi trăgîndu-şi favoritele în jos.

— Iacă, dar să rămîie între noi, zise Talersterst, care se opri înaintea lui Manomar, căci cine ştie cum se întoarce lucrurile, şi atuncea să nu ştie ce am făcut aceia pe care astăzi îi săpăm. Noi trebuie să fim bine cu toţi şi mai cu seamă cu aceia cu cari ne facem interesele mai bine. Îndată ce am simţit că ministerul este ameninţat să cază, m-am înţeles cu şeful meu, care este foarte devotat acestui minister pentru că şi el şi eu facem ce voim, fără ca ministerul să ne facă nici o observare, pentru că are trebuinţă de şeful meu şi acesta are trebuinţă de mine, am pus pe unii să răspîndească vorba că roşii sunt nişte nebuni, ambiţioşi, pasionaţi, care vor să dărîme orice minister ce nu este al lor, care ţine ţara în dezordine şi anarhie ca să nu poată nimeni sta la putere, care răspîndesc în public ideile cele mai greşite şi exagerate ca să nu fie niciodată mulţumit de lucrările guvernului, cari...

— Prea bine ! întrerupse Manomar.

— Cari fac totdeuna gura mare ca să-i auză publicul şi încolo nu sunt buni de nimic, pentru că sunt nişte smintiţi fără seriozitate şi fără idei practice, cari aruncă asupra oamenilor capabili de cari se tem şi pe cari nu-i pot combate pe faţă calomniile cele mai grele ca să-i înnegrească în ochii oamenilor celor lesne crezători, cari...

— Bravo, Talersterst ! strigă rîzînd Manomar.

— Cari depărtează din gaşca lor pe toţi aceia cari nu se închină înaintea lor şi nu urmează orbeşte urele şi patimele lor, declarîndu-i de antiliberali, de apostaţi, de renegaţi şi de inamici ai naţiunii ; cari speculează toate simtimentele cele frumoase spre a strînge bani, spre a pune ura între oameni, spre a fi aplaudaţi de oamenii simpli, făcîndu-i să crează că numai ei sunt mari, învăţaţi, patrioţi, şi că ei singuri pot să mînuiască ţara ; cari...

— Bravo ! Talersterst, bravo ! întrerupse iară Manomar cu faţa plină de bucurie.

— Cari au făcut din presă, din jurnale un scandal din cele mai grozave, aruncînd tuturor injurii neauzite, făcînd pe cine vor ei trădători, şi vînzători, aruncînd discordia în familii, tîrînd pe miniştri în noroi, îndemnînd pe public să se revolte în contra autorităţilor, aruncînd în spirite dezordinea şi anarhia, şi nerăspîndind nici o idee practică, nici o învăţătură folositoare. Oamenii aceştia încurcă lucrurile, opresc ţara de a fi organizată, ca să facă a se crede că fără dînşii ţara nu poate merge înainte ; şi ei sunt numai nişte intriganţi plini de ure şi de patime, ambiţioşi fără capacitate, gata să răstoarne tot spre a se ridica ei. A ! ce zici de acest plan ? Nu e aşa că este minunat ?

— Minunat ! admirabile ! răspunse Manomar ; şi a izbutit acest plan, ai ?

— Eu nu crez nimic din acestea, dar cum să nu izbutească un asemine plan, zise Talersterst.

— Bravo ! strigă Manomar, aşadar merg lucrurile de minune ?

— De minune, răspunse Talersterst ; cum nu era să impresioneze o asemenea descriere ? am făcut-o într-adins ca să sperie mult, să fugă toţi de dînşii, să piarză orice credit şi să nu poată veni la minister. Ce poate aştepta cineva cînd ar veni la putere aceşti oameni, aşa după cum i-am descris eu ? Negreşit că fiecare prevede că ţara va cădea în cea mai grozavă anarhie, că ei sunt incapabili d-a guverna. Dar să nu iasă vorbă, căci poate să avem trebuinţă de dînşii, cine ştie ?

— Fii pe pace, şi apoi tot această propagandă o fac şi eu prin oameni de ai mei, buni de gură, cari spun des-

pre dînşii tot ce le trece prin minte. Dar dacă vine dreapta la putere? Nu este mai rău pentru noi, atuncea? adăugă Manomar cam îngrijit şi mişcînd capul.

— Nu te teme ; aceasta este a doua parte a planului, răspunse Talersterst, voi face şi pentru reacţionari ceea ce am făcut şi pentru roşii, pe care i-am înnegrit pe cît am putut. Voi zice că boierii sunt vrăjmaşii de moarte ai Unirii ş-ai Convenţiunii, că sunt în înţelegere cu străinii şi vor să le vînză ţara, că sunt hotărîţi să împiedice şi să încurce orice guvern ca să descurageze ţara şi s-o facă a crede că numai ei singuri ştiu să guverneze, că vor să răstoarne starea de lucruri de astăzi ca s-aducă iară starea cea veche împreună cu candidaţii lor şi, în fine, voi arunca asupra lor cele mai grele învinovăţiri ce voi găsi în felul acesta, şi atunci ministerul rămîne desigur şi noi rîdem şi de unii şi de alţii şi ne facem treburile noastre. Iată planul tot, la care să mă ajuţi şi tu, aducînd pe fiecare zi nuvele care să întărească zisele mele, dar să te fereşti a nu ne da de gol, căci o păţim ; ne stricăm cu toţi, şi înţelegi bine că aceasta nu ne vine la socoteală.

— Mai este vorbă, zise Manomar, sculîndu-se după scaun şi frecîndu-şi mîinile de bucurie ; trebuie să lucrăm cu mare prudinţă, căci, negreşit, de unde ştim noi ce se poate întîmpla, şi toată ştiinţa noastră este de a putea fi bine cu toţi, ca să nu pierdem funcţiunile şi prin urmare foloasele ce ele ne aduc. Nu am dreptate?

— Aşa crez şi eu că trebuie să facem, pentru că acesta este singurul mijloc d-a ne asigura poziţiunea noastră, pe de o parte înnegrind pe cît putem şi pe unii şi pe alţii, iară pe alta făcîndu-i să crează pe toţi că le suntem devotaţi. În faţa lor, eu sunt bine şi cu unii şi cu alţii ; cînd vorbesc cu boierii, zic despre roşii tot ce-mi trece mai rău prin minte ; cînd mă întîlnesc cu roşii, zic despre boieri toate grozăviile ; şi cu chipul acesta înţelegi că oricare ar veni la putere o să ne crează d-ai lor şi o să ne îmbrăţişeze ; însă pentru aceasta trebuie să lucrezi cu mare iscusinţă.

— Să vezi, răspunse Manomar, nici nu poţi face altfel ; căci cu cine trebuie să te hotărăşti a merge? şi apoi nu este o nebunie sau mai bine o curată neghiobie ca să

mergi orbeşte cu unii ? să te urci cu dînşii, să cazi cu dînşii ? şi pentru că doi sau trei vor să meargă cu principe, trebuie şi noi să ne ţinem legaţi de dînşii ? Şi apoi nu văz nicidecum această trebuinţă. Oricari să fie, cînd vor veni la putere, ei tot au trebuinţă de noi, chiar dacă noi ne-am fi depărtat de dînşii. Iată-mă eu, pentru ce să merg mai departe ? N-aveam nici idee despre politică, şi nici nu mi-a trecut vreodată prin minte c-o să devin om politic. Dar într-o zi am plecat cu roşii şi fără să ştiu pentru ce n-am plecat cu boierii. Eu am strigat pentru dînşii, ei au strigat pentru mine, şi am ajuns să fiu cunoscut ; atunci am văzut că sunt şi eu ceva, şi m-am hotărît să merg cu dînşii, pentru că i-am văzut tari ; atunci însă am voit să fiu ceva mai mult, am voit să merg mai departe. M-am făcut şi eu ambiţios pentru că pe toţi împregiurul meu i-am văzut ambiţioşi, lucru care astăzi mi se pare foarte firesc. Vorbim pentru patrie şi în numele patriei, dar asta nu te foloseşte decît ca să ajungi ceva spre a te folosi cu adevărat atunci. În fine, prin aceste mijloace şi cu ajutorul lor, am ajuns ceea ce sunt, după cum ştii prea bine. Dar nu ar fi fost o nerozie din partea mea, să-mi las şi eu funcţiunea dacă ei s-au retras ? şi apoi funcţiunea mea nu este însemnată. Mărturisesc cu sinceritate că ei sunt nebuni, fac gură mare şi treabă puţină, şi cu cît ar fi stat mai mult la putere cu atît s-ar fi încredinţat toţi că nu ştiu să guverneze. Am trăit cu dînşii şi îi cunosc bine, pe oamenii capabili şi independinţi nu-i suferă între dînşii, pentru că vor să domineze, să fie numai ei şi să aibă instrumente, oricine ar fi. Iacă, te asigurez că dacă ministerul acesta va cădea din nefericire, mă voi duce iară la dînşii, şi mă vor primi cu braţele deschise, pentru că mă voi arăta pocăit, şi voi face ceea ce-mi vor zice, pînă mi-o veni apa la moară. Nu am dreptate şi nu este adevărat ? Ce zici ?

— Foarte adevărat, şi astfel fac şi eu, răspunse Talersterst, care îşi făcu din nou toaleta, gătindu-se să iasă. Ascultă, adaugă el, toate acestea sunt bune şi frumoase, dar am trebuinţă de parale şi o să te rog pe tine să mă împrumuţi iară, pînă mi-o intra ceva bani. Să-mi dai cincizeci de galbeni.

— Nu am nici o para în casă ; a trebuit să plătesc ieri două poliţe.

— Dacă vrei, îmi găseşti.

— Am nişte bani ai statului, şi cum poci lua dintrînşii ? Dacă ministerul cade ?

— Dacă este numai aceasta, apoi fii pe pace ; voi trece pe la tine la şase ore, pentru că-mi trebuie negreşit deseară.

— Aide să ieşim, să mă laşi la şeful meu, ca să aflu ce i-a spus ministrul, şi deseară apoi ne întîlnim la otel ca să supăm.

După aceasta ieşiră amîndoi, fără ca Talersterst să mai intre în salon spre a vedea pe femeia sa.

V

Unde cunoaştem pe Don Juani

Mîndri, veseli şi săritori, Colan, cel arătos, cu degetul cel mare atîrnat de tăietura giletei de la umăr şi cu capul în sus, mişcîndu-l la dreapta şi la stînga, Paloti, cu gherocul închis la piept şi cu mînile în buzunarele de la spate, Gogor, cu pălăria cam într-o parte şi adusă înainte, cu gherocul dat în lături la piept şi cu amîndouă degetele cele mari băgate în tăietura giletei de la subţioară, intrară cîtetrei, unul după altul, vorbind, cîntînd şi rîzînd, la Forian, unde mai multe persoane era strînse împregiurul unei mese. Nimic nu era mai pitoresc, mai bizar şi mai original decît grupa formată d-aceste persoane, cu deosebitele lor poziţiuni, costume, figure şi mişcări. Unii sta în picioare, ţiind ceva într-o mînă adusă la piept şi cu alta întinsă spre masă ; alţii şedea pe scaun, sau drepţi cu mînele sub masă şi cu ochii în jos, sau cu cotul pe masă, rezemîndu-şi capul pe mînă şi cu altă mînă întinsă pe masă, sau cu amîndouă coatele pe masă, şi ţiindu-şi fruntea cu mînele ; unii iară stînd în picioare pe la spatele altora, plecîndu-se cîteodată spre masă, ridicîndu-se, făcînd cîţiva paşi în cameră şi întorcîndu-se iară la masă. Aceste persoane era necontenit în mişcare, care cu capul, care cu mînile, care cu picioarele, care cu

toate împreună ; sau se ridica puţin pe scaun şi se trîntea iară, mişcînd scaunul înainte sau îndărăt, sau se pleca pe masă ori se trăgea îndărăt cu o mare iuţeală, sau amesteca ceva repede cu mînile, ori răscolea cu convulsiune ceva pe masă şi scotea o foiţă pe care o apropia, ascunsă în palmă, de ochi, sau o băga sub masă ca s-o vază, ori o împingea deodată înainte fără să se uite la dînsa ; alţii odată se depărta repede de masă, se întorcea ori sărea pe scaun, lua foiţa după masă, o rupea şi da o lovitură cu piciorul pe parchet sau cu mîna pe masă. Costumele şi figurile nu era asemenea mai puţin bizare, unii avea haina ridicată în sus şi dată pe spate ; alţii avea strînse mînecile hainei lor pînă aproape de cot, lăsînd să se vază cămaşa ; cîţiva scoseseră haina rămîind numai în giletă şi cămaşă, pe unii îi vedeau cu gileta deschisă de tot la piept, pe alţii fără guler şi legătură, unii luaseră pe spate o haină de casă sau un şal, şi alţii scoseseră pe jumătate sau de tot cîte o cizmă, ca să libereze puţin piciorul dintr-o închisoare prea strîmtă.

Figurile avea deosebite expresiuni cari se schimba pe fiecare minut ; vedeai unele posomorîte, triste, surîzînd deodată ; altele vesele, posomorîndu-se iară deodată ; unele încreţea fruntea sau strîngea sprîncenele, altele îşi muşca buzele sau deschidea ochii mai mari ; pe unele citeai curiozitatea, neodihna, aşteptarea ; pe altele supărarea, pe cîteva mulţumirea şi bucuria ; unele era mîndre şi îngîmfate, altele umilite şi plouate.

Aceste persoane nu era mute, dar era foarte absorbite, căci vorbea puţin ; şi aci domnea o tăcere adîncă, aci izbucnea deodată exclamaţii, rîsuri, strigăte, monosilabe zgomotoase, şi apoi urma iară o tăcere absolută. Cînd vorbea, însă, auzeai o limbă neînţeleasă, necunoscută şi neînsemnată încă între limbele vorbite de oameni pe faţa globului. Această limbă însă era vorbită de persoanele dimpregiurul mesei, care părea a fi oameni, şi ascultîndu-le de mai multe ori, observai că această limbă are vorbele sale, are vocabularul său, are gramatica sa, are expresiunile sale proprii, precum : paroli, maz, pace, indoită, colţuri, ochiul, sonica, arbur, setleva, mare, trei pe margine, figură, ikenleva, în faţă cvarta de rigă, terză de nouă ochi, cvartă majoră, cinci şi cincisprezece, terză de

dame, patrusprezece aşi, treizeci ochi, terză de valet şi multe alte aseminea cuvinte cabalistice.

Dar ce făcea aceste persoane, şi ce era pe acea masă, care le absorbea atît de mult, le mişca, le schimba fizionomia şi le făcea să vorbească această limbă ? Masa era lungă şi avea o înfăţişare foarte originală, şi, fără descrierea sa, tabloul ar fi incomplect. Ceea ce-ţi izbea ochii mai întîi era dezordinea cea mare după această masă, unde unul care n-ar fi fost iniţiat în această ştiinţă cabalistică n-ar fi putut înţelege nimic. Galbeni, lire, ludovici, icosari, sfanţi, se afla înaintea fiecăria persoane şi era necontenit în mişcare către un punt, unde era mai multă monedă, care aci s-adăoga, aci dispărea, către centrul mesei era înaintate o mulţime de foiţe cu punturi roşii şi negre, sau cu figure, unele era singure, pe faţă sau întoarse, cu galbeni dasupra, la mijloc sau cu unul pe jumătate ascuns sub dînsa, altele era adunate două-trei la un loc, îndoite la mijloc, sau la colţuri ; pe lîngă aceste cărţi se afla bucăţi de cretă, puţin cam lungi, unele rotunde, altele în patru colţuri, cu o parte ascuţită şi cu alta înfăşurată în hîrtie aurită ; aceste bucăţi de cretă era însoţite de mici perioare rotunde ; împrejurul acestor instrumente era scrise pe un postav verde o mulţime de cifre şi socotele, formînd o linie lungă în dreptul fiecării persoane care însemna o cifră, trăgea peste dînsa o linie, repeta această operaţie de mai multe ori, apoi ştergea tot sau o parte, şi iară însemna ; pe marginea de jur-împrejurul mesei, se afla o mulţime de acele foiţe, amestecate, strînse, răspîndite, rupte, luate în mînă şi aruncate iară.

Cînd cele trei cunoştinţe ale noastre, Gogor, Paloti şi Colan, se prezintară înaintea acestor persoane, absorbite în frumoasa lor ocupaţiune, şi făcură fiecare cuvenitele salutări amabile, graţioase, unele nici nu se uitară la dînşii, altele ridicară capul, îi priviră şi-l plecară iară pe masă, cîteva le răspunseră c-o mişcare din cap şi c-o uşoară zîmbire. Ei se îndreptară către un personagiu în vîrstă, înaintea căruia se plecară fiecare pe rînd, mai mult unul, altul mai puţin, şi toţi strînseră mîna, adăogînd expresiunea de respect : sărut mîna, cocoane Tache, sau numai coconule. Acesta, după respectul ce i se arăta,

după vîrsta sa, şi mai cu seamă după costumul de casă ce avea, o căciuliţă de catifea neagră, c-un ciucure în mijloc, o haină largă iară de catifea d-aceeaşi culoare, o legătură roşie la gît, pantaloni largi, cu pantofi în picioare, şi c-un lung ciubuc în mînă, părea să fie stăpînul casei. Într-adevăr, era coconul Tache Forian.

Îndată apoi ei îşi lăsară pălăriile, îşi băgară mîna prin buzunare şi se repeziră către masă, după ce Gogor zise lui Paloti, care rămase mai îndărăt :

— Este cam tîrziu.

— A ! iacă şi strălucitul Gogor, zise cineva.

— Sărut mîna, nene, răspunse Gogor ; *nene* era expresiunea sa obicinuită de mîngîiere.

— Taie cărţile, căci poate să vii cu noroc.

— Gogor şi noroc, nu rimează împreună, zise altul.

— Gogor... rimează... cu... amor, adăugă stăpînul casei.

— Bravo ! cocoane Tache, strigară deodată mai mulţi.

— Şi este foarte nimerit, de minune, adăugă Cupidon ; ha... ha... ha... ce bine este zis !

— Eşti nemuritor, cocoane Tache, zise Paloti, apropiindu-se înaintea lui cu admiraţie. Aşa este, urmă el rîzînd, Gogor este totdeauna amorezat, dar bietul băiat este nenorocit în amor.

— Apoi să vedeţi, răspunse coconul Tache, trăgînd de cîteva ori din ciubuc, la Gogor... răspunde amor... dar răspunde şi ...duce dor...

— Bravo ! strigară şi bătură din palme toţi.

— Ce spirit !

— Ce frumos !

— Foarte bine zis !

— Minunat !

— Admirabil !

— Unul este coconul Tache Forian !

— Scrie şi p-acesta !

— Merită să fie scrisă ! ziseră mai toţi din casă, afară de cîţiva cari era cu totul absorbiţi de joc.

— Ce zici tu, Sctor dragă, este frumoasă aceasta... tu ai mult spirit... şi înţelegi ce este frumos.

— S-o scrii, nene, spiritul este rar la noi, mai rar şi decît banii, cari astăzi este lucrul cel mai rar.

— Adică... nu ştiu de ce zici... că banii sunt rari.